

บทที่ 2

การก่อตัวของขบวนการชาตินิยมต่อสู้เพื่อเอกราชลาวในช่วงทศวรรษ 2480

2.1 ปัจจัยที่นำไปสู่การก่อตัวของขบวนการชาตินิยมลาวต่อต้านฝรั่งเศส

การเกิดขบวนการชาตินิยมสมัยใหม่ในลาว มีปัจจัยพื้นฐานคล้ายคลึงกับการเกิดขบวนการชาตินิยมในอาณานิคมของประเทศตะวันตก ในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ แต่ขบวนการชาตินิยมลาวเกิดขึ้นค่อนข้างล่าช้ากว่าที่อื่นๆ เนื่องจากลาวตกอยู่ภายใต้อำนาจของชาติอื่นมานาน ตั้งแต่การเป็นเมืองประเทศราชของไทย ในช่วง พ.ศ. 2322-2436 และอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส ในช่วง พ.ศ. 2436-2497 แม้ว่าลาวจะตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสในระยะเวลามากกว่า 60 ปี แต่ฝรั่งเศสก็ไม่ได้ให้ความสนใจสนับสนุนด้านการศึกษาสมัยใหม่แก่ลาว ทำให้คนลาวมีพัฒนาการในเรื่องแนวคิดชาตินิยมสมัยใหม่ช้ากว่าที่อื่น แม้ว่าในช่วงที่ลาวตกเป็นเมืองประเทศราชของไทยและช่วงต้นของการอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส จะมีกลุ่มคนพื้นเมืองลาวลุกขึ้นต่อต้านผู้ปกครอง เช่น กลุ่มเจ้าอนุวงศ์ต่อต้านไทย (พ.ศ. 2369)¹ หรือกลุ่มกบฏที่นำโดยผู้ได้รับการยกย่องว่าเป็น “ผู้มีบุญ” หลายกลุ่ม ก่อการต่อต้านฝรั่งเศสเพื่อปลดปล่อยลาวให้เป็นอิสระ เช่น พ่อกะควด (พ.ศ. 2444-2446)² องแก้วและองกมมะดำ (พ.ศ. 2444-2479)³ เป็นต้น แต่การก่อการของกลุ่มต่างๆ เหล่านี้ ถือเป็นขบวนการที่มีอุดมการณ์ทางศาสนาแบบจารีต และเป็นการต่อสู้โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่บุคคลซึ่งเป็นผู้ นำ ไม่เหมือนกับชาตินิยมสมัยใหม่ที่มีศูนย์กลางอยู่ที่ประชาชน ชาตินิยมสมัยใหม่ของลาว เพิ่งจะปรากฏเด่นชัดในช่วงทศวรรษ 2480 โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากความกดดันภายใต้การปกครองอันยาวนานของฝรั่งเศส เพราะการปกครองของฝรั่งเศสสร้างปัญหาให้ลาวหลายประการ ทั้งด้านการเก็บภาษีในอัตราสูง การนำคนต่างถิ่น โดยเฉพาะคนเวียดนามเข้ามาทำงานในลาว การขาดอิสระเสรีภาพของคนลาว เป็นต้น

ในช่วงต้นของการปกครองลาว ฝรั่งเศสจัดการปกครองโดยแบ่งระบบการปกครองออกเป็น 2 ส่วน และตั้งตำแหน่งผู้ปกครองขึ้น 2 ตำแหน่ง เรียกว่า ก็อมมังดังต์ ซูเปรีเออร์ (Commandant Supérieur) แต่ละตำแหน่งให้มีอำนาจปกครองลาวแต่ละส่วน คือ ลาวส่วนเหนือ ตั้งที่ทำการอยู่ที่เมืองหลวงพระบาง สำหรับหลวงพระบางนี้ จัดรูปแบบการปกครองเป็นระบบรัฐอารักขา คือ

¹ สุวิทย์ ชีรสาคัด, ประวัติศาสตร์ลาว 1779-1975, (กรุงเทพฯ: โครงการประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมชนชาติไทย, 2541), หน้า 109

² ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, ประวัติศาสตร์ลาว เล่ม 3 1893-ปัจจุบัน, (เวียงจันทน์: กระทรวงศึกษาและกีฬา สถาบันค้นคว้าวิทยาศาสตร์สังคม, 1989), หน้า 66-67, ดูเพิ่มเติมได้จาก สุวิทย์ ชีรสาคัด, อ้างแล้ว, หน้า 264.

³ สุวิทย์ ชีรสาคัด, อ้างแล้ว, หน้า 268.

ฝรั่งเศสยังคงให้เจ้ามหาชีวิต (กษัตริย์) ของลาวปกครองต่อไป เพื่อไม่ให้เป็นการหักหาญใจประชาชนลาวเกินไป และเพื่อให้ราชวงศ์ลาวเป็นพันธมิตรกับฝรั่งเศส แต่เจ้ามหาชีวิตลาวนี้ไม่มีอำนาจบริหารที่แท้จริง⁴ ส่วนลาวทางใต้ มีเมืองโขงเป็นเมืองหลวง เป็นระบบการปกครองในรูปแบบอาณานิคมโดยตรง ฝรั่งเศสแบ่งส่วนการปกครองลาวย่อยลงมาอีกเป็นแขวง แบ่งเป็นทางเหนือ 6 แขวง และทางใต้ 7 แขวง แต่ละแขวงมีการบริหารภายใน ทั้งทางด้านปกครอง การค้า การเก็บภาษี การโยธาธิการ การศาล ฯลฯ

ต่อมาในวันที่ 12 เมษายน 2442 ฝรั่งเศสรวมลาวสองส่วนนี้เป็นแคว้นเดียว และมอบหมายการปกครองให้ผู้สำเร็จราชการแคว้นลาว (Resident supérieur) เป็นผู้ปกครองสูงสุด รับผิดชอบแต่เพียงผู้เดียว ผู้สำเร็จราชการคนแรกคือ พันโท ตูร์นิเยร์ (Lt. Col. Tourmier) ตำแหน่งนี้มีอำนาจสิทธิขาดในการปกครอง บังคับบัญชาข้าราชการทุกตำแหน่ง และควบคุมการเก็บภาษีอากร แต่การปกครองแคว้นลาวจะต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้สำเร็จราชการอินโดจีน (Gouverneur général) อีกชั้นหนึ่ง ผู้สำเร็จราชการอินโดจีนนั้น ถือเป็นประมุขของอินโดจีนฝรั่งเศสทั้งหมด รับมอบอำนาจจากรัฐบาลฝรั่งเศส ที่จะใช้กำลังจากกองทัพบก เรือ และกองกำลังทางอากาศซึ่งอยู่ในอินโดจีนได้ทั้งหมด มีสำนักงานใหญ่อยู่ที่เมืองฮานอย ในเวียดนาม⁵

ในระยะแรกศูนย์กลางการปกครองลาวอยู่ที่เมืองสุวรรณเขต ต่อมาจึงย้ายมาที่เมืองเวียงจันทน์ ฝรั่งเศสแบ่งการปกครองภายในใหม่เป็น 10 แขวง ประกอบด้วย แขวงเวียงจันทน์ แขวงหลวงพระบาง แขวงเมืองพนมหรือเชียงขวาง แขวงหัวพันหรือซำเหนือ แขวงโขงเหนือหรือน้ำทา แขวงพงสาลีหรือฟองสาลี แขวงคำม่วนหรือท่าแขก แขวงสุวรรณเขต แขวงสาละวัน และแขวงจำปาศักดิ์ มีเจ้าหน้าที่รัฐบาลดูแลประจำทุกแขวง ตามกฎหมายลาวเรียกว่า ทำนองชิบตีผู้ปกครองแขวง (Commissaire du gouvernement) มีตำแหน่งผู้แทนของชิบตีผู้ปกครองแขวง เรียกว่า เดเลเก (Delegué) ทำหน้าที่ติดต่อกับเจ้าหน้าที่รัฐบาลระดับรองๆ ลงมา แต่ละแขวงจะมีหน่วยย่อยลงไปอีกเป็นเมือง (เทียบเท่ากับไทยคืออำเภอ) กอง (กิ่งอำเภอ) ตาแสง (ตำบล) บ้าน (หมู่บ้าน) นอกจากนั้นฝรั่งเศสยังจัดให้มีหน่วยตำรวจรักษาเมือง (Garde Indigène) ทำหน้าที่รักษากฎหมายและความเป็นระเบียบเรียบร้อยอยู่ประจำในทุกๆ แขวง ส่วนในเขตหลวงพระบางที่ปกครองด้วยระบบรัฐอารักขา ฝรั่งเศสยังให้กษัตริย์ลาวปกครอง มีคณะรัฐมนตรีเป็นผู้ดูแลการปกครอง และมี “หอสนามหลวง”

⁴ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 11.

⁵ กจช., (2)ศธ.15.3/7, ประมวลเรื่องอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2483 หน้า 1, ดูเพิ่มเติมได้จาก Martin Stuart-Fox, *A History of Laos*, (Cambridge: Cambridge University, 1997), p.30, Manich Jumsai, *History of Laos*, (Bangkok: Chalermit, 1971), p.260; นิวัฒน์ พ. ศรีสุวรรณันท์, *ประวัติศาสตร์ไทยลาว-อีสาน*, (กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์, 2529), หน้า 252, และ เอกสารกระทรวงต่างประเทศ NC.3:2//19 การปกครองและกฎหมายที่ใช้ในอินโดจีนฝรั่งเศส กรมอัยการ เรียบเรียงและรวบรวม ที่ 55/2484.

ทำหน้าที่ออกกฎหมายและพระราชบัญญัติต่างๆ แต่จะใช้บังคับได้ต่อเมื่ออธิบดีผู้ปกครองแขวงหลวงพระบางอนุมัติแล้วเท่านั้น⁶

แม้ว่าในช่วงที่ฝรั่งเศสเข้าปกครองลาวนี้ ฝรั่งเศสเปลี่ยนแปลงระบบต่างๆ ของลาวให้มีความทันสมัยขึ้น ทั้งทางด้านการบริหารราชการ การเก็บภาษี การออกกฎหมาย รวมทั้งการล้มเลิกระบบทาส⁷ แต่ระบบการปกครองลาวของฝรั่งเศสนี้ สร้างปัญหาให้กับคนลาวอย่างมาก จนกระทั่งนำไปสู่การต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศสโดยนักชาตินิยมลาวในเวลาต่อมา ปัญหาที่สำคัญมีดังนี้

2.1.1. ปัญหาจากการเก็บภาษี

ฝรั่งเศสแบ่งการเก็บภาษีออกเป็นสองส่วน คือ ภาษีทางตรงและภาษีทางอ้อม ภาษีทางตรงเข้าสู่ระบบเงินงบประมาณของรัฐบาลท้องถิ่น ได้แก่ ภาษีสรรพสามิต⁸ เงินรัชชูปการ ภาษียกเว้นการเป็นทหาร ภาษีปิ่น⁹ ภาษีค่าดื่มและบริโภคสุรา ภาษีค่าหัวช้าง ภาษียานพาหนะและสัตว์ลากเกวียน ภาษีค่าปรับต่างๆ เป็นต้น

ส่วนภาษีทางอ้อม จัดเก็บเป็นรายได้ของงบประมาณของรัฐบาลอินโดจีน ได้แก่ ภาษีในทางศุลกากร ภาษีการผลิตกรรม ภาษีในการอุปโภคสิ่งของทั่วไป อากรแสตมป์ ค่าธรรมเนียมในการจดทะเบียนเอกสาร ภาษีการสรรพสามิต (ฝิ่น สุรา เหล้า) ภาษีเงินได้จากบรรดาใบหุ้นต่างๆ และอากรมรดก ภาษีที่เก็บจากรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น นอกจากนี้ ยังรวมไปถึงภาษีชดช่วย หรือภาษีบริจาค ซึ่งจะเรียกเก็บเป็นกรณีพิเศษถ้าคลังหลวงขาดเงิน โดยจะออกเป็นพันธบัตรให้แทน¹⁰

ในช่วงเริ่มต้น ฝรั่งเศสเก็บภาษีในอัตราที่ใกล้เคียงกับอัตราภาษีที่ลาวทางใต้เคยจ่ายให้กับคณะข้าหลวงไทยที่จำปาศักดิ์ ก่อนฝรั่งเศสเข้ามายึดครอง และยกเว้นการเก็บภาษีรัชชูปการกับคนป่วย พระภิกษุในพุทธศาสนา ข้าราชการ และทาส แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2439 มีการเก็บภาษีในอัตราที่เพิ่มขึ้น จนทำให้ประชาชนได้รับความเดือดร้อน ความลำบากของประชาชนยังเพิ่มขึ้นจากการเก็บ

⁶ เอกสารกระทรวงต่างประเทศ NC.3:2//19, เฟิ่งอ้าง, ดูเพิ่มเติมได้จาก นิวัฒน์ พ. ศรีสุวรรณันท์, อ้างแล้ว, หน้า 255-257, และ Martin Stuart-Fox, op. cit., p.31.

⁷ Martin Stuart-Fox, op. cit., p.31.

⁸ ภาษีสรรพสามิต (ป่าตอง) คือภาษีที่เจ้าของร้านค้าต้องเสียให้กับทางการ ข้อมูลจาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 231.

⁹ ภาษีปิ่น เก็บจากเจ้าของปิ่นตามชนิดของปิ่น ข้อมูลจาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 232, ดูเพิ่มเติมได้จาก ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 30-31.

¹⁰ กช., (2)ศธ.15.3/7, ประมวลเรื่องอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2483, หน้า 13, ดูเพิ่มเติมได้จาก Martin Stuart-Fox, op. cit., p.30 และ สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 232-233.

ภาษีที่ไม่เป็นธรรม เช่น ทุกบ้านในลาวจะต้องจ่ายภาษีการบริโภคสุรา (ภายหลังเพิ่มขึ้นอีกเป็นสองเท่า) แม้ว่าบ้านนั้นๆ จะไม่ได้บริโภคสุราเลยก็ตาม¹¹ เป็นต้น

นอกจากนั้น การเก็บภาษีรัชชูปการก็เป็นปัญหาใหญ่มากสำหรับประชาชนลาว เนื่องจากภาษีชนิดนี้ก่อให้เกิดการเก็บภาษีในอัตราที่ไม่เท่าเทียมกันขึ้น และเปิดโอกาสให้เจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบในการเก็บเงินทุจริต เพราะอัตราค่าภาษีรัชชูปการจะเก็บโดยการแบ่งออกเป็น 14 ชั้น ชั้นสูงสุดเสีย 250 เปียส¹² และชั้นต่ำสุดเสีย 1 เปียส ตัวอย่างการแบ่งชั้นของคน เช่น ผู้ที่เป็นเจ้าของนาหรือเจ้าของที่ดิน และมีรายได้เท่ากับจำนวนซึ่งจะได้รับจากนาชั้นที่ 2 ซึ่งมีเขตใหญ่กว่า 1,250 ไร่ ต้องเสียภาษีรัชชูปการนี้ในชั้นสูงที่สุด ผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของที่นาหรือที่ดินใดๆ เลย เสียชั้นต่ำสุด ผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านในบริเวณเมืองต้องเสียชั้นสูงสุด ผู้ที่ไม่ได้เป็นเจ้าของบ้านชองในเมืองเลย เสียชั้นต่ำสุด หรือหากเป็นข้าราชการหรือลูกจ้าง จะแบ่งชั้นการเสียภาษีตามจำนวนเงินเดือนหรือเงินค่าจ้าง เป็นต้น¹³ จนกระทั่งปี พ.ศ. 2480 ฝรั่งเศสจึงเปลี่ยนแปลงระบบใหม่ โดยวางเกณฑ์การเก็บที่คำนึงถึงฐานะและหลักฐานของพลเมืองแต่ละคน หรือแต่ละครอบครัวมาประกอบด้วย แต่หากประชาชนคนใดไม่สามารถชำระภาษีได้ตามกำหนด จะต้องถูกบังคับเร่งรัดด้วยวิธีต่างๆ เช่น การจับกุมคุมขัง หรือส่งตัวไปทำงานโยธาในท้องถิ่นอื่นๆ ในระหว่างทำงานต้องใส่เครื่องจองจำเหมือนกับนักโทษ เป็นต้น เรื่องการจัดเก็บภาษีนี้ สร้างความเดือดร้อนให้ประชาชนลาวอย่างมาก เพราะประชาชนมีรายได้น้อย แต่ต้องจ่ายภาษีเป็นเงินตราเท่านั้น ตัวเงินตราที่จะต้องนำมาจ่ายภาษีนี้ ถือเป็นสิ่งที่หายากกว่าผลผลิตอื่นๆ¹⁴

นอกจากการเสียภาษีเป็นเงินตราแล้ว ประชาชนลาวยังต้องถูกเกณฑ์แรงงานอีกด้วย โดยจะเกณฑ์ชายที่มีอายุตั้งแต่ 18-60 ปี ไปทำงานรับใช้ฝรั่งเศส อย่างน้อยปีละ 100 วัน กำหนดไว้ 2 ประเภท คือ ประเภทที่หนึ่งสำหรับคนลาวลุ่มและลาวสูง¹⁵ จะต้องไปทำงานครั้งละ 16 วัน และ

¹¹ Martin Stuart-Fox, op. cit., p.32.

¹² เปียส คือหน่วยเงินของอินโดจีน เรียกเต็มๆ ว่า เหยียญเปียส (ปีอาส) ในปี พ.ศ. 2473 1 เปียส เท่ากับ 10 ฟรังก์ฝรั่งเศส ลักษณะเงินที่ใช้กันอยู่ คือเหยียญเงินราคา 50, 20 และ 10 เซนต์ เหยียญนิกิล 5 เซนต์ และเหยียญทองแดง 2 เซนต์ คือเศษ 1 ส่วน 100 ของเปียส นอกจากนั้นยังมีเหยียญทองเหลือง เรียกว่า Sapeque ขนาดใหญ่มีราคาเศษ 1 ส่วน 4 ของ 1 เซนต์ และขนาดเล็กมีราคาเศษ 1 ส่วน 6 ของ 1 เซนต์ ถ้าเทียบเป็นเงินบาทของไทย ในปี พ.ศ. 2483 1 เปียสมีค่าประมาณ 65 สตางค์, ข้อมูลจาก กจช., (2)ศธ.15.3/7, ประมวลเรื่องอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2483, หน้า 26.

¹³ กจช., (2)ศธ.15.3/7, ประมวลเรื่องอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2483, หน้า 14.

¹⁴ Martin Stuart-Fox, op. cit., p.32.

¹⁵ ประชากรลาวประกอบด้วยชนเผ่าต่างๆ มากมายถึง 68 เผ่า “ลาวลุ่ม” เป็นชื่อที่ทางการเรียกคนที่ตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำโขง เช่น ลาวพวน ผู้ไทย ไทยลื้อ ซึ่งมีจำนวนมากที่สุด “ลาวเทิง” คือพวกที่อยู่บนที่ราบสูง ประกอบด้วยชน

ประเภทที่สองสำหรับคนลาวเทิง ต้องไปทำงานครั้งละ 20 วัน หากไปไม่ได้ต้องหาคนอื่นไปทำงานแทน ค่าจ้างคนไปทำงานแทนราคาสูงถึง 50-100 กีบ¹⁶ หรือไม่เช่นนั้น ก็ต้องเสียเงินทดแทนให้กับฝรั่งเศส สำหรับคนลาวลุ่มและลาวสูงเก็บคนละ 4.30 กีบ ส่วนคนลาวเทิงเก็บ 2.40 กีบ ต่อการทำงานแต่ละครั้ง¹⁷ ฝรั่งเศสเกณฑ์แรงงานไปทำงานด้านโยธาต่างๆ เช่น การสร้างค่ายทหาร สนามบิน สะพาน ถนน ซ่อมแซมอาคารราชการ ฯลฯ หากไม่ไปตามที่เรียกเกณฑ์แรงงาน จะถูกลงโทษหรือถูกปรับอย่างหนัก ในระหว่างการทำงานต้องนำอาหารไปรับประทานเอง และเมื่อเจ็บป่วยก็ต้องรักษาพยาบาลกันเอง¹⁸ นอกจากนี้ ชายชาวลาวยังถูกเกณฑ์ไปทำงานรับจ้างราคาถูกอีกคนละ 3 ครั้งต่อปี ซึ่งก่อให้เกิดความลำบากอย่างมาก

2.1.2. ปัญหาเรื่องชาวเวียดนามอพยพในลาว

ฝรั่งเศสสนับสนุนให้ชาวเวียดนามอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในดินแดนลาว เนื่องจากสัดส่วนของประชากรในดินแดนเวียดนาม มีความหนาแน่นมากเมื่อเทียบกับพื้นที่ทำกิน ส่วนในลาวมีจำนวนประชากรน้อย ฝรั่งเศสจึงให้ชาวเวียดนามเข้ามาในลาวเพื่อระบายคนออกจากเวียดนาม และเนื่องจากฝรั่งเศสยึดครองเวียดนามมาก่อน¹⁹ ทำให้เกิดความใกล้ชิดและให้ความไว้วางใจ จึงนำชาวเวียดนามเข้ามาทำงานให้กับฝรั่งเศสในดินแดนลาว²⁰ จนกระทั่งทำให้มีคนเวียดนามเข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนลาวเป็นจำนวนมาก ดังสถิติของปี พ.ศ. 2486 ลาวมีประชากรทั้งหมด 1.5 ล้านคน แต่มีพื้นที่ถึง 31% ของอินโดจีนฝรั่งเศส เท่ากับว่าลาวมีประชากรในขณะนั้นเพียง 4% ของประชากรใน

เผ่าต่างๆ เช่น ชาว “ลาวสูง” เป็นพวกที่อยู่บนภูเขา เช่น เผ่าม้ง มูเซอ เป็นต้น ข้อมูลจาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 7.

¹⁶ กีบ เป็นสกุลเงินของลาว ไม่มีหลักฐานยืนยันแน่นอนได้ว่า ในช่วงทศวรรษ 2470-2480 ค่าเงินกีบมีค่าเป็นเท่าใด เมื่อเทียบเป็นเงินไทย จากการสัมภาษณ์คนลาวร่วมสมัยของสุวิทย์ ธีรศาสตร์ ได้ข้อมูลว่า ในปี พ.ศ. 2494 100กีบมีค่าเท่ากับ 30 บาท, ข้อมูลจาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 228.

¹⁷ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 26, ดูเพิ่มเติมได้จาก สุวิทย์ ธีรศาสตร์, อ้างแล้ว, หน้า 227-235.

¹⁸ กจช., (2)ศธ.15.3/7, ประมวลเรื่องอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 29 พฤศจิกายน 2483, หน้า 3, ดูเพิ่มเติมได้จาก ท้าวอู่ ชนะนิกร, ความหลังของข้าพเจ้า ท้าวอู่ “ตื่นเย็น” ชนะนิกร, แปลโดย ปกัศร์ โพธิญาณนท์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล, 2520), หน้า 5.

¹⁹ ฝรั่งเศสยึดเมืองไซ่ง่อน (Saigon) ได้เมื่อ พ.ศ. 2402 และสามารถยึดครองเวียดนามทั้งหมดได้ ในปี พ.ศ. 2426 ข้อมูลจาก Arthur J. Dommen, *Laos Keystone of Indochina*, (Boulder: Westview Press, 1985), p.27.

²⁰ Martin Stuart-Fox, op. cit., p.42.

อินโดจีนทั้งหมด มีเพียงเมืองหลวงของลาวเท่านั้นที่มีคนลาวอาศัยอยู่มากที่สุด ประชากรในเมืองอื่นๆ ของลาวส่วนใหญ่เป็นคนที่ยอพยพเข้ามา²¹

สาเหตุสำคัญอันเนื่องมาจากชาวเวียดนามอพยพ ที่ก่อให้เกิดความไม่พอใจอย่างมากในหมู่ประชาชนลาว คือ การที่ฝรั่งเศสให้ความสำคัญเฉพาะกับคนเวียดนาม ส่งเสริมคนเวียดนามให้เข้าสู่ระบบราชการในดินแดนลาว กีดกันไม่ให้คนลาวมีโอกาสรับตำแหน่งสำคัญใดๆ เช่น ให้คนเวียดนามได้รับตำแหน่งระดับหัวหน้าหมู่บ้าน มีหน้าที่ประสานงานกับเจ้าหน้าที่อาณานิคม เป็นต้น นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังมองว่าคนลาวเป็นคนขี้เกียจ เชื่อถือเรื่องมงาย และไม่สามารถทำงานหนักหรือทำงานในหน้าที่ที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์ได้ ฝรั่งเศสจึงไม่เชื่อว่าคนลาวจะทำงานด้านบริหารหรือจัดการทรัพยากรของประเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ฝรั่งเศสจึงเลือกใช้คนเวียดนามเป็นเจ้าหน้าที่ในระดับกลางในการบริหารงานของฝรั่งเศสในอินโดจีน ส่วนคนลาวเป็นได้แค่เจ้าหน้าที่ระดับล่างเท่านั้น²² จากสถิติการจ้างลูกจ้างของหน่วยราชการของฝรั่งเศสในลาว ในปี พ.ศ. 2480 จากตำแหน่งบริหารทั้งหมดในประเทศลาวมีเพียง 54% เท่านั้นที่เป็นเจ้าหน้าที่คนลาวแท้ๆ นอกจากนั้นเป็นคนเวียดนามและคนฝรั่งเศส²³ และจากสถิติที่ทางข้าหลวงของลาวแจ้งถึงผู้สำเร็จราชการอินโดจีน เมื่อวันที่ 15 เมษายน 2480 ดังนี้

สัดส่วนของชาวเวียดนามที่เป็นลูกจ้างของฝรั่งเศสในลาว

เสมียนและเลขานุการ	70%
ทหารบก	90%
พนักงานรักษาความปลอดภัย	70%
ทหารเรือ	70%
เจ้าหน้าที่ในหน่วยสัตวบาล	30%
คนงานในโรงพิมพ์รัฐบาล	40%
อาจารย์สอนพิเศษ	75%
ครูโรงเรียนประถม	35%
ผู้ช่วยแพทย์	50% ²⁴

²¹ มีชาวเวียดนาม 53% ในเมืองเวียงจันทน์ 85% ในเมืองท่าแขก 72.5% ในเมืองสุวรรณเขต 62% ในเมืองปากเซ 72% ในเมืองเชียงของ และมีชาวจีน 23% ในเมืองปากเซ 15%, ในเมืองเชียงของ ข้อมูลจาก Geoffrey C. Gunn, *Political Struggles in Laos (1930-1954)*, (Bangkok: Duang Kamol, 1988), p.32.

²² Martin Stuart-Fox, op. cit., p.45.

²³ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.32.

²⁴ Geoffrey C. Gunn, *Rebellion in Laos Peasant and Politics in a Colonial Backwater*, (Bolder: Westview Press, 1990), p.35.

นอกจากนั้น คนลาวยังไม่ได้รับความไว้วางใจจากฝรั่งเศสในด้านการทหารเลย ทหารลาวเป็นได้แค่เพียงทหารชั้นล่าง ดูแลตามชนบทของลาว หรือต้องไปประจำอยู่ที่ท้องถิ่นอื่นๆ ในอินโดจีน เช่น ไปอยู่เวียดนาม หรือกัมพูชา เป็นต้น ทหารลาวไม่ได้รับการฝึกฝนหรือติดอาวุธจากฝรั่งเศส ดังที่เจ้าศรีสว่างวงศ์²⁵ เจ้ามหาชีวิตของลาว ให้สัมภาษณ์แก่นักข่าวชาวฝรั่งเศส ในปี พ.ศ. 2483 ซึ่งแสดงถึงสถานะของทหารลาวในอินโดจีนฝรั่งเศสอย่างเห็นภาพชัดเจนไว้ว่า

...การจะเอาทหารลาวไปใช้ทำการสู้รบก็เท่ากับเอาหมาไปตาย เพราะทหารเหล่านี้มิได้รับการฝึกหัดอบรมในการใช้ปืนและวิชาทหาร เพียงแต่พอยิงปืนได้เท่านั้น หรือบางคนไม่เคยจับปืนเลย ถ้าจะเอาไปใช้เป็นกองสัมภาระและกองพยาบาล หรือรักษาความสงบภายในพอจะได้²⁶

จากเรื่องนี้ทำให้ในที่สุดแล้ว เหตุการณ์กลับกลายเป็นว่าสมัยที่ลาวตกเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสนี้ คนลาวที่อาศัยอยู่ในดินแดนของตนเอง มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบราชการน้อยมาก ชาวเวียดนามซึ่งเป็นกลุ่มคนที่อพยพเข้ามา มีบทบาทมากกว่า ตรงกันข้ามกับช่วงที่ลาวตกเป็นเมืองประเทศราชของไทย เพราะเป็นช่วงที่คนลาวต้องพบกับปัญหาการถูกกวาดต้อนให้เข้ามาอยู่อาศัยในดินแดนไทย²⁷ การนำชาวเวียดนามเข้ามาและสนับสนุนให้เป็นลูกจ้างของฝรั่งเศสในดินแดนลาวนี้ สร้างความไม่พอใจให้คนพื้นเมืองของลาวอย่างมาก โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นนำลาวที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ เริ่มรู้สึกกดดันและเห็นว่าคนพื้นเมืองลาวแท้ๆ ที่อาศัยอยู่ในดินแดนลาว น่าจะมีส่วนร่วมในการบริหารราชการระดับสูงมากกว่าชาวเวียดนามอพยพ ความคิดเหล่านี้กระตุ้นให้เกิดแนวความคิดชาตินิยมขึ้นในลาว และส่งผลมาถึงการดำเนินการต่อสู้เพื่อเอกราชของผู้นำลาวในระยะต่อมา

²⁵ เจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ ปกครองลาวในช่วง พ.ศ. 2447-2502 ประสูติเมื่อเดือนกรกฎาคม 2428 เสด็จไปศึกษาที่เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2443 แล้วจึงเดินทางกลับมายังดินแดนลาว และขึ้นครองราชย์ในเดือนเมษายน 2447, ข้อมูลจาก อุทัย เทพสิทธิ, ความเป็นมาของไทย-ลาว, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์เปรมชัย, ม.ป.ป.), หน้า 262 และ สรีกรุง 25, 6333 (12 เมษายน 2488): 1.

²⁶ กจช., สร.0201.33/39, รายงานการเมืองทางด่านศุลกากรต่างๆ (พ.ศ. 2483) ฉบับวันที่ 11 กรกฎาคม 2483 และ ฉบับวันที่ 13 กรกฎาคม 2483. [เน้นข้อความโดยผู้อ้าง].

²⁷ คู่มือเรื่องการกวาดต้อนคนลาวเข้ามาอยู่ในดินแดนไทย ตั้งแต่สมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น เพิ่มเติมได้จาก บังอร ปิยะพันธุ์, ลาวในกรุงรัตนโกสินทร์, (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2541), หน้า 25-68.

2.1.3. ปัญหาจากการขาดอิสรเสรีภาพของคนลาว

ความล่าช้าของการก่อตัวของกลุ่มชาตินิยมลาว มีส่วนสำคัญมาจากการที่ฝรั่งเศสไม่ส่งเสริมการศึกษาในลาวเท่าใดนัก ก่อนหน้าที่ฝรั่งเศสจะเข้ายึดครองลาวทั้งหมดในปี พ.ศ. 2436 ระบบการศึกษาของลาวคล้ายกับระบบของไทย คือ เป็นการเรียนการสอนในวัดหรือการบวชเรียน จนกระทั่งหลังจากที่ฝรั่งเศสยึดครองลาวได้ประมาณ 9 ปี ฝรั่งเศสจึงเพิ่งจัดงบประมาณด้านการศึกษาขึ้น โดยหักมาจากเงินงบประมาณรายจ่าย “เบ็ดเตล็ด” จำนวน 6,000 กีบ (เท่ากับ 2% ของงบประมาณทั้งหมด) ถือว่าเป็นเงินจำนวนน้อยมาก นำมาใช้ในโรงเรียนที่ฝรั่งเศสตั้งขึ้นเป็นแห่งแรก เมื่อพ.ศ. 2445 เพื่อเป็นโรงเรียนสำหรับผลิตล่ามแปลภาษา การที่ฝรั่งเศสตัดสินใจตั้งโรงเรียนนี้ เนื่องจากปัญหาการขาดแคลนล่าม เสมียน และผู้ช่วยงานระดับล่าง การเรียนการสอนจึงเน้นหลักสูตรการสอนภาษาฝรั่งเศส ฝึกคัดลายมือ และวิชาคณิตศาสตร์ โรงเรียนผลิตล่ามตั้งขึ้นในลาวเพียง 2 แห่งเท่านั้น คือที่เมืองหลวงพระบางแห่งหนึ่ง และที่เมืองเวียงจันทน์อีกแห่งหนึ่ง

ในช่วงปี พ.ศ. 2450 ฝรั่งเศสมีแผนการที่จะสร้างโรงเรียนฝึกหัดครูแต่ไม่ประสบผลสำเร็จ ปี พ.ศ. 2452 ฝรั่งเศสตั้งโรงเรียนฝึกหัดครูระยะสั้นที่เวียงจันทน์ โดยตั้งใจจะให้พระสงฆ์ลาวมาเรียนเพื่อไปเป็นครูสอนเด็กนักเรียนลาวต่อไป แต่หลักสูตรของฝรั่งเศสเชิดชูเพียงวัฒนธรรมฝรั่งเศสสอนทุกวิชาตามหลักสูตรที่ใช้อยู่ในประเทศฝรั่งเศสเท่านั้น พระสงฆ์จึงไม่พอใจ กลับไปสอนหนังสือภาษาลาวและสอนธรรมะดั้งเดิม โรงเรียนนี้จึงไม่ประสบความสำเร็จเช่นเดียวกัน จนกระทั่งปี พ.ศ. 2458 ทั่วประเทศลาวมีโรงเรียนตั้งขึ้นเพียง 12 แห่งเท่านั้น มีนักเรียน 260 คน ปี พ.ศ. 2460 มีการจัดการสอบวัดระดับชั้นประถมในลาว มีคนสอบผ่านชั้นประถมแค่ 2 คนเท่านั้น ปี พ.ศ. 2463 ฝรั่งเศสสร้างโรงเรียนช่างฝีมือขึ้นเป็นแห่งแรก และในปี พ.ศ. 2467 ฝรั่งเศสตั้งโรงเรียนมัธยมขึ้นที่เวียงจันทน์ แต่สำหรับแขวงอื่นๆ ยังไม่มีการตั้งโรงเรียนมัธยมเลยจนกระทั่ง ปี พ.ศ. 2489²⁸ โรงเรียนมัธยมที่เวียงจันทน์นี้มีชื่อว่า วิทยาลัยปาวี (Collège Pavie) มีหลักสูตรสอนเพียงแค่ชั้นมัธยมต้นเท่านั้น ถ้าจะเรียนต่อจนจบชั้นมัธยมปลาย จะต้องไปเรียนต่อที่เมืองฮานอยในเวียดนาม ส่วนการศึกษาในระดับชั้นมหาวิทยาลัยในอินโดจีน มีมหาวิทยาลัยเพียงแห่งเดียวที่ฮานอย ต่อมาจึงขยายการศึกษามากขึ้น แต่ก็เป็นไปได้ยาก จนกระทั่งช่วงต้นทศวรรษ 2480 การศึกษาจึงขยายตัวไปได้มากขึ้น และขยายการเรียนการสอนที่วิทยาลัยปาวีจนถึงชั้นมัธยมปลาย²⁹ จะเห็นได้ว่า หากฝรั่งเศสไม่ต้องการคนงานระดับล่างในสำนักงานเพิ่มเติม ฝรั่งเศสคงจะยังไม่สนใจให้การศึกษาสมัยใหม่กับคนลาว เพราะว่าสามารถใช้และไว้ใจคนเวียดนามได้คืออยู่แล้ว

²⁸ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 47-50.

²⁹ Martin Stuart-Fox, op. cit., pp.43-44.

ฝรั่งเศสไม่ส่งเสริมภาษาและวัฒนธรรมของลาว และไม่สนใจขยายการศึกษาในลาว ฝรั่งเศสพอใจกับการให้คนลาวไปเรียนต่อที่พนมเปญหรือฮานอยมากกว่า แต่หากเป็นผู้ที่มาจากครอบครัวของชนชั้นสูงของลาว เช่น จากราชวงศ์ลาว ฝรั่งเศสสนับสนุนให้ไปเรียนต่อที่ประเทศฝรั่งเศสโดยตรง ฝรั่งเศสพยายามให้คนลาวลืมตัวอักษรของตัวเอง โดยการสนับสนุนให้ใช้ตัวอักษรโรมันแทน เพื่อให้เป็นระบบเดียวกันกับเวียดนามและง่ายต่อการปกครอง รวมทั้งเพื่อตัดสายสัมพันธ์ระหว่างลาวกับไทยให้ได้มากที่สุด เนื่องจากภาษาลาวมีความใกล้เคียงกับภาษาไทยมาก หากคนที่สามารถอ่านภาษาลาวได้ ก็จะสามารถอ่านภาษาไทยเข้าใจ ไม่มีการพิมพ์หนังสือภาษาลาว หรือพัฒนาอักษรลาวในช่วงครึ่งแรกที่ฝรั่งเศสปกครอง ลาวเรียนรู้ประวัติศาสตร์ของตนเองจากเอกสารของฝรั่งเศส หรือจากที่ชาวฝรั่งเศสเป็นผู้เขียนขึ้นเพื่อจุดมุ่งหมายทางการเมืองของฝรั่งเศสเอง เด็กนักเรียนลาวต้องเรียนผ่านตำราเรียนของฝรั่งเศส แต่ตัวอักษรลาวยังคงได้รับการสืบทอดจากสถาบันสงฆ์ในชนบท เช่น การบันทึกลงในใบลาน³⁰ เรื่องราวเหล่านี้เป็นส่วนหนึ่งของความเจ็บปวด ที่ทำร้ายความรู้สึกของผู้นำขบวนการชาตินิยมลาวที่เกิดขึ้น ในช่วงทศวรรษ 2480

ดังที่กล่าวแล้วว่า การส่งเสริมการศึกษาของฝรั่งเศสในลาวเป็นไปอย่างแข็งข้ำ โดยเฉพาะในช่วงแรกของการปกครอง จึงทำให้มีเพียงชนชั้นสูงของลาวเท่านั้นที่ได้เรียนสูงถึงระดับมหาวิทยาลัย และในความเป็นจริงแล้ว เด็กนักเรียนชาวลาวในวิทยาลัยปาวี มีจำนวนไม่ถึงครึ่งหนึ่งของเด็กนักเรียนทั้งหมด จากบทความของนักเรียนลาวคนหนึ่ง กล่าวถึงชีวิตในวิทยาลัยแห่งนี้ว่า **นักเรียนลาวต้องใช้ความพยายามในการเรียน และเรียนหนักกว่านักเรียนชาวเวียดนาม ซึ่งเป็นนักเรียนส่วนใหญ่ของโรงเรียน เด็กชาวเวียดนามจะมีพื้นฐานความรู้ดีมาก่อนแล้วจากโรงเรียนที่ฝรั่งเศสตั้งขึ้นในเวียดนาม ส่งผลให้ยังระดับการศึกษาสูงมากขึ้นเท่าใด นักเรียนลาวจะมีจำนวนน้อยลงไปเรื่อยๆ** นอกจากนั้น จากการศึกษาที่ชาวฝรั่งเศสมักมองว่าคนลาวเป็นคนขี้เกียจ คนเวียดนามขยันขันแข็งมากกว่า ทำให้ครูชาวฝรั่งเศสหลายคน ซึ่งมีภรรยาเป็นชาวเวียดนาม ถูกเด็กนักเรียนลาวมองว่า น่าจะมีใจเอนเอียงไปชอบเด็กชาวเวียดนามมากกว่าเด็กชาวลาว รวมทั้งระหว่างเด็กด้วยกันเอง ก็จะแยกเป็นสองกลุ่ม คือกลุ่มนักเรียนลาวและกลุ่มนักเรียนชาวเวียดนาม โดยจะแยกกันทั้งเรื่องเรียนและเรื่องเล่น บางครั้งมีการทะเลาะกันระหว่างสองกลุ่ม อันเนื่องมาจากสถานการณ์ที่เด็กชาวลาวคิดว่าไม่เป็นธรรม³¹

การให้การศึกษาแก่ประชาชนในลาว แม้ว่าจะทำให้คนลาวมีความรู้ และมีความเชี่ยวชาญในการทำงานมากขึ้น แต่ก็เป็นที่ไปเพื่อประโยชน์ของฝรั่งเศสเองที่จะได้มีแรงงานคนลาวที่ทำงานได้

³⁰ Manich Jumsai, op. cit., p.263.

³¹ A young Lao Official, "A Nationalist Awakening," in *Man, State, and Society in Contemporary Southeast Asia*, ed. Robert O. Tilman, (New York: Praeger Publishers): 278.

อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้คนลาวจะมีความรู้ความสามารถมากขึ้นแล้ว ฝรั่งเศสก็ยังให้การสนับสนุนคนเวียคนามากกว่าคนลาวอยู่ดี ทำให้คนลาวยิ่งเกิดความไม่พอใจในความไม่เท่าเทียมกัน การศึกษาสมัยใหม่ของฝรั่งเศสนี้ ในอีกทางหนึ่งได้กลายเป็นการส่งเสริมแนวคิดชาตินิยมให้เกิดขึ้นในลาว เนื่องจากมีการสอนเรื่องการเมืองการปกครองสมัยใหม่ในโรงเรียนด้วย เช่น เรื่องของสิทธิ เสรีภาพ และการปกครองแบบประชาธิปไตย ฯลฯ แต่เมื่อนักเรียนลาวได้เรียนรู้เรื่องราวเหล่านี้แล้ว กลับไม่เห็นว่สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้ในชีวิตจริงในดินแดนลาว เห็นเพียงความไม่เท่าเทียมกันของประเทศเจ้าอาณานิคมกับประเทศที่ถูกยึดครอง ดังที่ท้าวอุคร ชนะนิกร (นักชาตินิยมลาวที่เข้าร่วมในขบวนการลาวอิสระในช่วงทศวรรษ 2480) บันทึกถึงเรื่องนี้ว่า

ในฐานะนักเรียนใน โรงเรียนมัธยมปลายของฝรั่งเศสในเวียงจันทน์ ข้าพเจ้าเรียนรู้เรื่องราวของประเทศฝรั่งเศส เรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค และภราดรภาพ แต่ไม่มีสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นเลยนอกโรงเรียน เปรียบเหมือนกับการนั่งอยู่บนรถที่มีคนขับให้ ไม่มีสิ่งใดแสดงออกถึงความคิดเรื่องเสรีภาพของฝรั่งเศสเลย หรือเสรีภาพสำหรับคนลาวที่ฝรั่งเศสต้องการ คือการให้คนลาวนั่งไขว่ห้างสบายๆ เท่านั้น นี่คือนี่สิ่งที่เป็นเรื่องขุ่นมัวในการอยู่ใต้การปกครองของฝรั่งเศส³²

นอกจากสาเหตุความคับแค้นใจต่อการขาดเสรีภาพของคนลาว ที่เป็นจุดเริ่มในการก่อตัวของแนวคิดชาตินิยมแล้ว ยังมีสาเหตุมาจากการได้รับรู้สถานการณ์ภายนอกประเทศร่วมด้วย เช่น การปฏิวัติในจีน ความเข้มแข็งของกองทัพญี่ปุ่น ฯลฯ นอกจากนั้น นโยบายเสริมสร้างแนวคิดชาตินิยมสู่ประชาชนในประเทศไทย ก็เป็นอิทธิพลสำคัญเรื่องหนึ่ง ของการก่อตัวของขบวนการชาตินิยมในลาวด้วย โดยเฉพาะในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2481-2487) รัฐบาลไทยดำเนินนโยบายต่างๆ ที่เน้นในเรื่องชาตินิยมอย่างมาก มีการโฆษณาเผยแพร่ความคิดชาตินิยมสู่ประชาชนไทยทางวิทยุกระจายเสียง ซึ่งการกระจายเสียงของรัฐบาลไทยนี้สามารถรับฟังได้ถึงในดินแดนลาว ดังเช่นที่ท้าวอุ้น ชนะนิกร (นักชาตินิยมลาวคนสำคัญที่เข้ามาร่วมมือกับไทยในปี พ.ศ. 2483 และเป็นผู้นำในการก่อตั้งขบวนการเสรีลาว) ได้รับฟังข่าวสาร ข้อมูลต่างๆ รวมทั้งแนวคิดชาตินิยมจากไทยผ่านทางวิทยุ ในสมัยที่เขายังเป็นข้าราชการในลาว สิ่งเร้าจากภายนอกที่คนลาวได้รับรู้นี้ จึงน่าจะเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ขบวนการชาตินิยมในลาวก่อตัว และเริ่มมีการเคลื่อนไหวดำเนินการต่อสู้เพื่อเอกราชขึ้น

³² Oudone Sananikom, "The Royal Lao Army and the United States Advice and Support," (1983) cited in Geoffrey C. Gunn, *Political Struggles...*, p.128.

2.2 การปรับตัวของฝรั่งเศสในลาวก่อนเกิดสงครามอินโดจีน พ.ศ. 2483

ความไม่พอใจต่อการปกครองฝรั่งเศส ทำให้ชาวลาวยอพยพเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นเรื่อยๆ ตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 2476 เป็นต้นมา จากสถิติเฉพาะในจังหวัดเลย ปี พ.ศ. 2476 มีคนลาวยอพยพเข้ามาที่ อ. เชียงคาน 70 คน อ. ท่าลี่ 55 คน อ. ด่านซ้าย 65 คน ปี พ.ศ. 2477 มีคนอพยพเพิ่มเข้ามาที่ อ. เชียงคาน 83 คน อ. ท่าลี่ 188 คน อ. ด่านซ้าย 106 คน และในปี พ.ศ. 2478 ที่ อ. เชียงคาน มีคนลาวยอพยพเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวน 134 คน อ. ท่าลี่ 293 คน และ อ. ด่านซ้าย 675 คน³³ สำหรับสถิติเฉพาะในจังหวัดน่าน จำนวนพลเมืองอินโดจีนที่อพยพเข้ามาในอำเภอต่างๆ ของจังหวัดน่าน ตั้งแต่ พ.ศ. 2477-2480 มีจำนวนไม่ต่ำกว่า 96 ครัวเรือน หรือเป็นจำนวนคนประมาณ 842 คน ผู้อพยพส่วนใหญ่เป็นเชื้อชาติลาว มีคนเวียตนามเป็นส่วนน้อย เจ้าหน้าที่ฝ่ายไทยบันทึกถึงสาเหตุของการอพยพเข้ามาว่า มีมูลเหตุจงใจประการสำคัญคือ การถูกบีบบังคับจากการเก็บภาษีอากรที่เพิ่มขึ้นของทางการฝรั่งเศสในอินโดจีน³⁴

เมื่อดูจากสถิติของคนอพยพเข้า อ. เชียงแสน อ. เชียงของ และ อ. เชียงคำ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2477-2480 มีคนจากอินโดจีนอพยพเข้ามารวม 1,775 คน โดยมากเป็นชาวหลวงพระบางและลื้อ ในปี พ.ศ. 2480 เฉพาะในจังหวัดหนองคาย มีคนอพยพจากอินโดจีนฝรั่งเศสมา 950 คน มีชาวลาว 75-80% ชาวเวียตนาม 15-20%³⁵ จากสถิติทั้งหมดนี้แสดงว่า ในช่วงตั้งแต่ พ.ศ. 2475 มีคนจากอินโดจีนอพยพเข้ามาในไทยมากขึ้นทุกปี ซึ่งสาเหตุสำคัญที่ทำให้มีผู้อพยพเข้ามา คือ หนีจากการปกครองของฝรั่งเศส และผู้อพยพส่วนมากเป็นผู้อพยพมาจากดินแดนลาว

จากการที่คนพื้นเมืองลาวยอพยพเข้ามาในไทยเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ รวมกับการที่ฝรั่งเศสต้องทำสงครามในทวีปยุโรปในปี พ.ศ. 2482 ส่งผลให้ฝรั่งเศสต้องห้ามมาตรการยับยั้งการอพยพ เพราะการอพยพออกของคนพื้นเมือง กระทบต่อรายได้จากการเก็บภาษี และต่อผลผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมที่ฝรั่งเศสต้องการจากคนพื้นเมือง โดยเฉพาะความต้องการที่เพิ่มมากขึ้นในช่วงสงคราม เพราะต้องส่งไปบำรุงประเทศฝรั่งเศสในทวีปยุโรป ฝรั่งเศสจึงปรับปรุงการปกครองลาวในหลายๆ ด้าน เช่น ปรับปรุงด้านการเก็บภาษี ลดความเข้มงวดในการปกครอง และโดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมวัฒนธรรมและชาตินิยมลาว ทั้งนี้เพื่อให้ลาวมีเอกลักษณ์ที่เป็นของตัวเอง ให้มีความเข้มแข็งโดดเด่นมากยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดความแตกต่างแบ่งแยกอย่างชัดเจนระหว่างคนลาวกับคนไทย คนลาวจะได้ไม่ถูกไทยใช้นโยบายชาตินิยมแล้วกลืนคนลาวให้กลายเป็นคนไทย ซึ่งจะทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสเสียประโยชน์ที่ได้จากคนลาว และอาจจะเกิดปัญหาในการต่อต้านหรือก่อการ

³³ กชช., (1)มท.3.1.2.10/5, การอพยพของพลเมืองตามชายแดน ลงวันที่ 12 กรกฎาคม 2480.

³⁴ กชช., (1)มท.3.1.2.10/5, การอพยพของพลเมืองระหว่างสยามกับอินโดจีน ลงวันที่ 2 ตุลาคม 2480.

³⁵ กชช., (1)มท.3.1.2.10/5, การอพยพพลเมืองระหว่างสยามกับอินโดจีน ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2480.

จลาจล ที่จะเป็นอันตรายร้ายแรงต่อเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสในลาวได้ การปรับตัวของฝรั่งเศสในลาวที่สำคัญมีดังนี้

2.2.1. การพยายามปรับปรุงด้านการเก็บภาษี

เมื่อฝรั่งเศสเห็นว่ามิมีประชาชนลาวหนีการปกครองของฝรั่งเศส อพยพเข้าไปอยู่ในประเทศไทยมากขึ้น ตั้งแต่ช่วงกลางทศวรรษ 2470-ต้นทศวรรษ 2480 ดังนั้น ในปี พ.ศ. 2480 ฝรั่งเศสจึงออกประกาศเป็นเชิงเชิญชวนประชาชนที่เคยมีภูมิลำเนาอยู่ในอินโดจีนฝรั่งเศส และได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานอยู่ในเขตไทย ให้กลับไปอยู่ในเขตอินโดจีนฝรั่งเศสดั้งเดิม โดยทางราชการจะยกเว้นการเก็บเงินรัฐูปการให้ 2 ปี และยกเว้นการเก็บเงินช่วยราชการ (ค่าแรงแทนการเกณฑ์แรงงาน 15 วัน) ให้ 4 ปี³⁶ อนุญาตให้ราษฎรต้ม ชื้อ ขายสุราประจำครัวเรือนได้ตามความพอใจ โดยเก็บภาษีเพียง 50% ต่อปี ให้มีการซื้อขายและตั้งตะเกียงสุบฝืน โดยไม่ปราบปรามกวดขันตามกฎหมาย ปล่อยให้มีการเล่นการพนันโดยเจ้าพนักงานฝรั่งเศสจงใจละเลยไม่กวดขันจับกุม สามารถฆ่าโคและสุกรได้โดยสะดวก เพียงเสียค่าอาชญาบัตรเล็กน้อยเท่านั้น³⁷ รวมทั้งหากใครมีคดีติดตัวแล้วหลบหนีไปยังประเทศไทย ถ้าเป็นความผิดที่ไม่ร้ายแรง เมื่อกลับเข้าไปในอินโดจีน ทางฝรั่งเศสจะไม่ลงโทษใดๆ ทั้งสิ้น จากการโฆษณาของฝรั่งเศสนี้ ทำให้มีพลเมืองอินโดจีนที่เคยหนีเข้ามาอยู่ในเมืองไทย อพยพกลับไปหลายสิบครอบครัว³⁸ นอกจากนั้น ฝรั่งเศสยังลดอัตราเงินรัฐูปการ และค่าภาษีอื่นๆ เช่น เหล้า ฝิ่น เกลือ ให้กับประชาชนลาวในดินแดนลาวด้วย และยังโฆษณาให้คนไทยที่เดิมอาศัยอยู่ทางฝั่งไทย อพยพเข้าไปอยู่กับอินโดจีนฝรั่งเศส โดยยื่นข้อเสนอว่าจะยกเว้นไม่ต้องเสียเงินรัฐูปการและการเกณฑ์แรงงาน 3 ปี

แต่การปรับปรุงด้านการเก็บภาษีนี้ไม่ค่อยได้ผลดีนักในระยะยาว เนื่องจากในปี พ.ศ. 2483 รัฐบาลอินโดจีนฝรั่งเศสประสบปัญหาทางการเงินอย่างมาก เพราะเป็นช่วงที่ฝรั่งเศสพ่ายแพ้กองทัพเยอรมนี ต้องลงนามสงบศึกกับเยอรมนีในเดือนมิถุนายน 2483 และมีปัญหากรณีพิพาทเกี่ยวกับดินแดนลาวกับไทย รัฐบาลฝรั่งเศสจึงต้องพยายามหารายได้เพิ่มมากขึ้น ความลำบากจึงตกอยู่กับประชาชนลาว โดยฝรั่งเศสเก็บภาษีอากรสินค้าทุกชนิดที่นำเข้าหรือส่งออกนอกประเทศ ให้ตำรวจจับประชาชนมาเสียค่าปรับในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ เช่น การนั่งไขว่ห้าง การสวมหมวกเอียง เป็นต้น อ้างว่าการจับปรับในเรื่องเหล่านี้ เนื่องจากการประพาศติผิดทางแห่งสุภาพชน และเป็นการปรับ

³⁶ กจช., (1)มท.3.1.2.10/5, ข่าวล่าลืออันเปนอกุศลในเขตอินโดจีน ลงวันที่ 22 กันยายน 2480.

³⁷ กจช., (1)มท.3.1.2.10/5, การอพยพพลเมืองระหว่างสยามกับอินโดจีน ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2480.

³⁸ กจช., สร.0201.37.6/11, การอพยพของพลเมืองระหว่างสยามกับอินโดจีน ลงวันที่ 8 พฤษภาคม 2480.

เงินเพื่อช่วยชาติ ดังจะเห็นจากรายงานของข้าหลวงตรวจการศุลกากรภาค 4 จังหวัดหนองคาย ที่รายงานถึงอธิบดีกรมศุลกากร เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2483 ว่า

บัดนี้ (สมัยสงคราม) ทางความต้องการเงินมากขึ้น จึงได้เก็บภาษีเบ็ดเตล็ดเพิ่ม (ไม่ใช่ศุลกากร) ขึ้นอีกหลายสิบเปอร์เซ็นต์ และตั้งข้อปรับใหม่ขึ้นอีกยับยั้ง เช่น สวมกางเกงสั้นหรือยาวแล้วใส่เกี้ยวเดินถนน สูบบุหรี่เปลืองปาก นั่งไขว่ห้าง (ไขว่ห้าง) ขึ้นรถเงินเอาขาถูกปากหรือทักหู และอื่นๆ อีกซึ่งแสดงทำเป็น นักเลงโต จะต้องถูกปรับคราวละตั้งแต่ ๑ ขึ้น ไปจนถึง ๖ เหรียญๆ หนึ่งเท่ากับ ๖๕ สตางค์ (ตามความพอใจเจ้าพนักงาน) ตลอดคนผู้ที่ไม่ล้างขัดดูหน้าบ้าน โรงร้านเรือนใดๆ ก็จะต้องถูกปรับครั้งละไม่ต่ำกว่า ๖ เหรียญ นอกจากนี้ยังกวัดขັນและหาช่องทางปรับผู้มาหย่อนใจ เต็มราทำเพลงตามโรงเบียร์ (เบียร์ฮอล) ต่างๆ ด้วย³⁹

นอกจากนั้น ยังมีการเร่งรัดเก็บเงินรัฐูปการอย่างรุนแรง คือ เมื่อผู้ใดไม่มีเงินจะชำระในทันที ทางฝรั่งเศสจะจับตัวมาล้ามโซ่ไว้ ทำให้ลูกเมียเดือดร้อน ต้องจำใจนำสิ่งของ ทองรูปพรรณ หรือโคกระบือที่มีไปจำนำเอาเงินมาชำระ ถ้าไม่มีเงินชำระจะต้องถูกส่งตัวไปรับโทษที่เวียงจันทน์ ฝรั่งเศสยังเก็บเงินที่เรียกว่า “เงินช่วยชาติ” อีกด้วย โดยเก็บจากชายฉกรรจ์คนละ 1 เปียสค์ ส่วนพ่อค้าคหบดีที่มีเงินบางคนเก็บ 10-100 เปียสค์ พวกที่ออกเงิน 10 เปียสค์ขึ้นไปจะออกไปกู้ให้ถือไว้⁴⁰ เรื่องเหล่านี้คือปัญหาทางการเงินที่ฝรั่งเศสไม่สามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นได้ และยังเลวร้ายลงไปเมื่อถึงช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง นอกจากการพยายามปรับปรุงด้านการเก็บภาษีในระยะแรกแล้ว ทางฝรั่งเศสยังพยายามส่งเสริมประชาชนทางการเกษตร ปรับปรุงการใช้ทรัพยากรป่าไม้ และสร้างถนนหนทางเพื่อเชื่อมส่วนต่างๆ ของอินโดจีนเข้าด้วยกัน เป็นการสนับสนุนการขยายตัวทางการค้าในประเทศลาวและอินโดจีนอีกด้วย⁴¹

³⁹ กจข., สร.0201.33/39, ให้รายงานเหตุการณ์อันเกี่ยวกับกำลังของต่างประเทศโดยด่วน ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2483.

⁴⁰ เทียบเป็นเงินไทย 10 เปียสค์มีค่าประมาณ 6.50 บาท, ข้อมูลจาก กจข., สร.0201.33/39, จดหมายจากกองข้าหลวงตรวจการศุลกากรภาค 4 หนองคาย ลงวันที่ 6 มิถุนายน 2483.

⁴¹ Søren Ivarsson, “Bringing Laos into Existence: Laos between Indochina and Siam, 1860-1945,” (February 1999): 98.

2.2.2. การส่งเสริมด้านการศึกษาและวัฒนธรรมเพื่อสร้างชาตินิยมลาว

ฝรั่งเศสเห็นว่าการแยกลาวออกจากไทยให้มีความชัดเจน เป็นสิ่งที่จำเป็นอย่างมาก เพื่อไม่ให้คนลาวกลับไปกับคนชาติไทยหรืออพยพไปรวมกับไทย ฝรั่งเศสจึงสร้างประวัติศาสตร์ลาวขึ้นมาใหม่ และเผยแพร่สู่ประชาชนผ่านหนังสือเรียน งานด้านประวัติศาสตร์ลาวที่เคยมีอยู่มาก่อนนั้นเป็นการเขียนแบบพงศาวดาร เรียงตามลำดับรัชกาลที่ปกครองแผ่นดินลาว เน้นประวัติศาสตร์ของราชวงศ์ต่างๆ ไม่ใช่ประวัติศาสตร์ของชาติลาว ในความหมายของชาตินิยมสมัยใหม่

ฝรั่งเศสเริ่มเขียนประวัติศาสตร์ลาวตามความเข้าใจของตนเอง เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ. 2474 โดยนายปอล เลอ บูลองเช่ (Paul Le Boulanger) หนังสือชื่อ ประวัติศาสตร์ลาวฝรั่งเศส (Histoire du Laos Français) พิมพ์ที่เมืองปารีส ประเทศฝรั่งเศส (พ.ศ. 2474) ส่วนสำคัญในหนังสือ คือประวัติศาสตร์ของอาณาจักรลาวบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงสมัยก่อนที่ฝรั่งเศสจะเข้ามาปกครอง และมีบทสุดท้ายเพียงประมาณ 50 หน้าจากหนังสือ 400 กว่าหน้า ที่เขียนถึงประวัติศาสตร์ของอาณาจักรลาวภายใต้การปกครองของฝรั่งเศส⁴² หลังจากนั้น ในปี พ.ศ. 2477 มีหนังสือเรียนเรื่องประวัติศาสตร์ลาว ชื่อ พงศาวดารลาว เขียนโดยครูชาวฝรั่งเศสและเวียดนามที่สอนอยู่ในเวียงจันทน์ และเรื่องแบบสอนอ่าน ซึ่งมีประวัติศาสตร์ย่อๆ ของลาว และการเชิดชูกษัตริย์องค์ที่ถือได้ว่าเป็นวีรบุรุษ เน้นที่ความเก่าแก่และความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรล้านช้าง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของอาณาจักรลาว เป็นอาณาจักรที่มีความรุ่งเรืองทางศาสนา⁴³

ในยุคแรกของการเขียนประวัติศาสตร์ลาวโดยชาวฝรั่งเศสนั้น ยังคงเน้นความสำคัญไปที่ความยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรลาว และกล่าวถึงประเทศไทยในแง่ที่ไม่ดี คือ การกล่าวถึงเรื่องที่ไทยรุกรานลาว ทำลายบ้านเมืองลาวให้ได้รับความเสียหาย เช่น เมื่อครั้งที่เจ้าอนุวงศ์พยายามต่อสู้กับไทยเพื่อปลดปล่อยลาวให้เป็นอิสระ แต่ต้องประสบความพ่ายแพ้ ไทยเข้ามาโจมตีเมืองเวียงจันทน์เสียหายอย่างมาก กวาดต้อนชาวลาวไปเป็นเชลยและเอาสมบัติที่มีค่ามากของลาว เช่น พระแก้วมรกตและพระบาง พระพุทธรูปสำคัญของลาวไป แต่ในที่สุดฝรั่งเศสเป็นผู้เข้ามาช่วยเหลือลาว ถือเป็นการนำความสุขความเจริญมาสู่ลาว เป็นต้น ข้อความที่ฝรั่งเศสเขียนในประวัติศาสตร์ลาวเหล่านี้ จึงเป็นการสร้างให้คนลาวเข้าใจและรู้สึกภูมิใจในความเป็นชาติที่เคยยิ่งใหญ่มาก่อน ฝรั่งเศสใช้คำว่า “ประเทศล้านช้าง” หมายความว่า “ประเทศลาว” ซึ่งคำว่า “ประเทศ” นี้เป็นคำที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์สมัยใหม่ เป็นการแสดงออกถึงสถานะของลาวว่า เป็น “ประเทศ” ที่มีขอบเขตของตน “ประเทศ” หนึ่ง และแสดงถึงลักษณะของแนวคิดชาตินิยมสมัยใหม่ เพื่อสร้างสำนึกชาตินิยมให้กับคนลาวนั่นเอง นอกจากนี้ ในพงศาวดารลาวฉบับที่เขียนโดยชาว

⁴² Ibid., p.70.

⁴³ Ibid., pp.71-74.

ฝรั่งเศสและเวียดนามนี้ ยังประกอบด้วยแผนที่ของประเทศลาว ในส่วนดินแดนที่เคยเป็นของล้านช้างในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม⁴⁴ ซึ่งปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นดินแดนภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย รวมไปถึงส่วนของประเทศลาวปัจจุบันด้วย เป็นแผนที่ที่แสดงถึงความยิ่งใหญ่ของอาณาจักรลาวในสมัยก่อน⁴⁵

นอกจากการสร้างประวัติศาสตร์ลาวขึ้นใหม่ ให้สอดคล้องกับนโยบายของฝรั่งเศส ที่ต้องการต่อต้านการ โฆษณาให้คนลาวอพยพมาอาศัยในดินแดนไทย และพยายามรวมคนลาวให้กลายเป็นคนไทย ของรัฐบาลไทยยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ฝรั่งเศสยังดำเนินการทางด้านศาสนาในลาวด้วย เนื่องจากก่อนหน้านี้ พระสงฆ์จากลาวจะเดินทางเข้ามาเรียนด้านศาสนาในเมืองไทย ฝรั่งเศสแก้ไขเรื่องนี้โดยการสร้างโรงเรียนทางพุทธศาสนาในลาวที่เมืองเวียงจันทน์ ในปี พ.ศ. 2474 และที่หลวงพระบาง ในปี พ.ศ. 2476 เพื่อเป็นการส่งเสริมศาสนาพุทธ ฝรั่งเศสสนับสนุนให้ฟื้นฟูวัดสี่สะเกด ในเมืองเวียงจันทน์ขึ้นมาใหม่ เนื่องจากวัดนี้เคยเป็นสัญลักษณ์ของยุคทองของประวัติศาสตร์ชาติลาวมาก่อน ข้าหลวงใหญ่ชาวฝรั่งเศสดำเนินการสนับสนุนการฟื้นฟูวัดเพื่อเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธในลาว เป็นศูนย์กลางของศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมของลาว และให้เป็นแหล่งรวมของปัญญาชนชาวลาวด้วยตนเอง เพื่อให้ชาติลาวมีเอกลักษณ์ชัดเจนมากขึ้น และเพื่อป้องกันไม่ให้พระสงฆ์ลาวมาเรียนต่อที่ประเทศไทย การสร้างให้วัดสี่สะเกดเป็นศูนย์กลางของศาสนาพุทธ ทำให้วัดนี้กลายเป็นสถานที่สำคัญทางศาสนาแห่งหนึ่ง ที่พระสงฆ์จากประเทศต่างๆ ต้องการมาสักการะ⁴⁶ ฝรั่งเศสยังสนับสนุนให้มีการบูรณะวัดวาอารามอื่นๆ โดยมีข้าหลวงชาวฝรั่งเศสไปร่วมดูแลด้วยทุกครั้ง⁴⁷ เพื่อเป็นการแสดงถึงความตั้งใจที่จะช่วยทำนุบำรุงวัฒนธรรมและศาสนาในลาวอย่างจริงจัง ผ่านทางผู้ปกครองชั้นผู้ใหญ่ นอกจากนั้น ฝรั่งเศสได้สนับสนุนการตั้งพุทธบัณฑิตสภาในเมืองเวียงจันทน์ ให้เจ้าเพชรราช⁴⁸ (อุปราชของราชอาณาจักรลาว และผู้นำของขบวนการลาวอิสระในช่วง พ.ศ. 2489) เป็นนายกสภา และให้มหาสิลา วีรวงส์⁴⁹ เป็นเลขานุการ สภานี้จะใช้เป็น

⁴⁴ เจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. 2439-2459) ถือเป็นวีรกษัตริย์ของลาวที่สามารถรวบรวมดินแดนลาวในแถบลุ่มแม่น้ำโขงให้เป็นปึกแผ่น, ข้อมูลจาก อุทัย เทพสิทธา, อ้างแล้ว, หน้า 170.

⁴⁵ Søren Ivarsson, op. cit., p. 74.

⁴⁶ Ibid., pp. 80-81.

⁴⁷ กจช., สร.0201.33/39, ให้รายงานเหตุการณ์อันเกี่ยวกับกำลังของต่างประเทศโดยด่วน ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2483.

⁴⁸ จะกล่าวถึงประวัติของเจ้าเพชรราช โดยละเอียดในบทที่ 3

⁴⁹ มหาสิลา วีรวงส์ เกิดเมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2448 ที่จังหวัดร้อยเอ็ด ประเทศไทย แต่บิดามารดาและบรรพบุรุษเป็นคนเวียงจันทน์ ที่อพยพไปอยู่ประเทศไทย เมื่อยังเล็ก มหาสิลาเริ่มซึมซับวรรณคดีลาวจากการเล่านิทานของบิดา ต่อมาจึงบวชเรียนและศึกษาธรรมะ และวรรณคดีลาว รวมทั้งหนังสืออื่นๆ ศึกษาอักษรธรรมและอักษร

ศูนย์กลางในการสะสมคัมภีร์โบราณของชาติลาว เก็บรวบรวมตำราที่เขียนขึ้นมาใหม่ และเป็นโรงเรียนสอนเกี่ยวกับภาษาบาลีและพุทธศาสนา เพื่อส่งเสริมการพัฒนาปัญญาชนลาว

ในช่วงเดียวกันนี้ ฝรั่งเศสส่งเสริมการเรียนการสอนภาษาลาวมากขึ้น เพื่อแยกให้ชัดเจนจากภาษาไทย โดยการกำหนดรูปแบบเฉพาะตัวที่ชัดเจน มีมาตรฐาน ให้มีสถานะเท่าเทียมกับภาษาไทย ผู้ที่มีส่วนสำคัญในการวางรูปแบบภาษาลาว คือ มหาสิลา วีระวงส์ ซึ่งทำการศึกษาและเขียนหนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ลาว รูปแบบภาษาลาว ภูมิกษัตริย์ของภาษาลาว และการใช้วรรณยุกต์ในภาษาลาว⁵⁰ โดยที่รูปแบบภาษาลาวที่เขาเขียนขึ้นนี้ ได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบภาษาไทย แล้วนำมาปรับใหม่ให้เข้ากับการออกเสียงของภาษาพูดของลาวนั่นเอง⁵¹ นอกเหนือจากเรื่องภาษาลาวแล้ว ฝรั่งเศสยังสนับสนุนเพลงพื้นเมืองลาว และส่งเสริมประเพณีของคนลาวด้วย⁵² เนื่องจากประเทศไทยกับประเทศลาวมีความคล้ายคลึงกันมากในหลายๆ เรื่อง ทั้งทางด้านประเพณี วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ฝรั่งเศสจึงพยายามสร้างเอกลักษณ์ของลาวให้มีความชัดเจนและเป็นตัวของตัวเอง แตกต่างจากวัฒนธรรมประเพณีของไทยให้มากที่สุด การกระทำเช่นนี้ ในด้านหนึ่งทำให้คนลาวรู้สึกผ่อนคลายมากขึ้น ไม่รู้สึกกดดันว่าฝรั่งเศสเข้ามาเปลี่ยนแปลงทุกสิ่งทุกอย่าง จากวิถีชีวิตเดิมที่เคยเป็นมา แต่ในอีกด้านหนึ่ง ก็เป็นการสร้างจิตสำนึกชาตินิยมสมัยใหม่ให้กับคนลาวด้วย เพราะทำให้คนลาวภูมิใจในประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่ และวัฒนธรรมประเพณีที่สืบต่อกันมายาวนานของตน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญเรื่องหนึ่งของการเกิดแนวคิดชาตินิยมนั่นเอง

บาลี ฯลฯ สอบได้มหาประโยค 5 และศึกษาเพิ่มเติมทางด้านประวัติศาสตร์และวรรณคดีลาวอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่ง มีอายุ 23 ปี จึงเดินทางมาเวียงจันทน์ เพื่อไปสอนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนของพุทธบัณฑิตสภา ซึ่งเป็นโรงเรียนที่สอนภาษาบาลี ถือได้ว่ามหาสิลา วีระวงส์เป็นปัญญาชนที่สำคัญคนหนึ่งของคนลาว และจะมีบทบาทอย่างมากในขบวนการต่อสู้เพื่อเอกราชลาวตั้งแต่ พ.ศ. 2483 เป็นต้นไป, ข้อมูลจาก ทองคำ อ่อนมะณี สอน, “วรรณคดีเอกของลาว ในทัศนะของมหาสิลา วีระวงส์,” ใน รายงานการประชุมเรื่องผลงานของมหาสิลา วีระวงส์ ในทัศนะของนักวิชาการสองฝั่งโขง, (28-29 เมษายน 1990): หน้า 21-22.

⁵⁰ ผลงานในระยะแรกของมหาสิลา วีระวงส์ ที่มีการตีพิมพ์ เช่น แบบแต่งกลอนไทยเวียงจันทน์และแบบแต่งกาพย์สันวิลาสินี (2485), ท้าวสูง ท้าวเจือง (2486), สันทลักษ์ณะ (2494), พงศาวดารลาว (2496), ประวัติตัวหนังสือลาว (2516) ฯลฯ ข้อมูลจาก Peter Koret, *Book of Search: The Invention of Traditional Lao Literature as a Subject of Study*, (forthcoming): 15-17., ดูเพิ่มเติมได้จาก ทองเพชร กิ่งสะดา, “พจนานุกรม ไวยากรณ์ลาวของมหาสิลา วีระวงส์,” ใน รายงานการประชุมเรื่องผลงานของมหาสิลา วีระวงส์ ในทัศนะของนักวิชาการสองฝั่งโขง: 45-46.

⁵¹ Søren Ivarsson, op. cit., p.92.

⁵² Ibid., p.99.

นอกจากฝรั่งเศสจะสนับสนุนวัฒนธรรมลาวแล้ว ยังโฆษณาให้คนลาวเกลียดชังคนไทยด้วย เห็นได้จากการตีตราประภาศตามที่ชุมนุมชน ทางฝั่งลาวของอินโดจีนฝรั่งเศสในช่วง พ.ศ. 2480 เช่น ประภาศของทางการฝรั่งเศสที่เขียนไว้ว่า “คนไทยจะมาตีเมืองเวียงจันทน์คืนในเร็ววันนี้ ขอให้พวกเจ้าทั้งหลายจงเอาใจช่วยฝรั่งเศส ซึ่งเป็นนายของเจ้าให้มาก”⁵³ เป็นประกาศที่สร้างความรู้สึกให้คนลาวเกลียดชังคนไทยว่าจะมาทำลายบ้านเมืองลาว และให้คนลาวจงรักภักดีต่อฝรั่งเศสไว้ให้มาก ยังเห็นได้จากรายงานของข้าหลวงประจำจังหวัดอุบลราชธานี ถึงรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ฉบับวันที่ 12 พฤษภาคม 2481 เรื่อง “ต่อต้านคนไทย” และฉบับวันที่ 28 พฤษภาคม 2481 เรื่อง “ฝรั่งเศสระแวงคนไทย” อ้างมาจากการสืบราชการลับของเจ้าหน้าที่ไทยในเขตอินโดจีน เกี่ยวกับการทหารพบว่า เมื่อวันที่ 26 มีนาคม 2481 เวลา 8.00 น. ทางรัฐบาลฝรั่งเศสในลาว แนะนำให้ครูและนักเรียนทุกโรงเรียนในแคว้นลาวและแคว้นกัมพูชาโฆษณาต่อต้านคนไทย และเมื่อวันที่ 20 เมษายน 2481 เวลา 8.00 น. ฝรั่งเศสทำการโฆษณาต่อต้านคนไทยทั่วทุกจังหวัดของลาว ข้าหลวงชาวฝรั่งเศสระดับผู้ปกครองแขวง เรียกประชุมพ่อค้าคหบดีชาวฝรั่งเศส เวียดนาม กัมพูชา ลาว จีน มาพร้อมกัน แล้วประกาศในที่ประชุมว่า ได้รับคำสั่งจากผู้สำเร็จราชการอินโดจีน ให้มาทำความเข้าใจกับทุกคนว่า ประเทศฝรั่งเศสจะป้องกันทุกคนไว้จนนาทีสุดท้าย ประเทศฝรั่งเศสพร้อมจะทำสงคราม ฝรั่งเศสมีทั้งทหารที่ดีและอาวุธทันสมัยมากมาย เพียงขอให้ทุกคนร่วมมือร่วมใจกัน เป็นกำลังใจให้ทหารฝรั่งเศสเท่านั้น⁵⁴ นอกจากนั้น ฝรั่งเศสยังโฆษณาให้ประชาชนลาวเกลียดชังคนไทย โดยใช้ข้อความว่า

พวกเราทั้งหลายอย่ากลัวคนไทย ไม่ต้องไปองง้อคนไทยๆ ไม่มีอะไรดีดอก นอกจากตัดช่องน้อยแต่พอตัว ผู้ชาติฝรั่งเศสไม่ได้ ฝรั่งเศสทำให้บ้านเมืองเจริญ มีถนนหนทาง ยวดยานพาหนะไปมาค้าขายสะดวกสบาย ถ้าบ้านเมืองของเรายังคงตกอยู่ในเงื้อมมือไทยๆ ก็จะไม่ปล่อยให้รักเป็นป่า โดยมีได้บำรุงอะไรเลย⁵⁵

เรื่องทีกล่าวมานี้ เป็นการปรับตัวในหลายๆ ด้านของฝรั่งเศสในลาว เพื่อป้องกันไม่ให้คนลาวอพยพมาไทยในช่วงก่อนสงครามอินโดจีน จนกระทั่งช่วงปี พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา เมื่อจอมพล ป. พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้น เห็นว่าการเจรจาในสัญญาไม่รุกรานกันระหว่าง

⁵³ กจช., (1)มท.3.1.2.10/5, ข่าวทหารทางอินโดจีนฝรั่งเศส ลงวันที่ 23 สิงหาคม 2480.

⁵⁴ เอกสารกระทรวงต่างประเทศ, NC.3:1//9, แอนตี้คนไทย ลงวันที่ 12 พฤษภาคม 2481.

⁵⁵ เอกสารกระทรวงต่างประเทศ, NC.3:1//9, ฝรั่งเศสระแวงคนไทย ลงวันที่ 28 พฤษภาคม 2481. [เน้นข้อความโดยผู้อ้าง].

ไทยกับฝรั่งเศสไม่ประสบความสำเร็จ เพราะฝรั่งเศสเปลี่ยนรัฐบาลเป็นรัฐบาลวิซี ซึ่งอยู่ภายใต้การควบคุมของเยอรมนี และมีนโยบายใหม่ที่ไม่ยอมปฏิบัติตามข้อตกลงที่เคยเจรจากับไทยเอาไว้ รัฐบาลไทยจึงดำเนินการ “เรียกกร้องดินแดนคืน” จากฝรั่งเศส ร่วมกับการใช้นโยบายชาตินิยมไทย คือการพยายามให้คนลาวเข้าร่วมกับไทยต่อต้านฝรั่งเศส ส่งเสริมให้รู้สึกว่าเป็นคนไทย ฝรั่งเศสตอบโต้ด้วยการสนับสนุนชาตินิยมลาวมากขึ้น และส่งเสริมให้คนลาวเกลียดชังคนไทย โดยการเสริมสร้างประวัติศาสตร์ลาว ให้มีเนื้อหาว่าไทยเป็นศัตรูผู้รุกราน ทำการข่มขู่ขู่ขู่จิตใจของคนลาว เน้นให้คนลาวเกลียดไทย ในขณะที่ฝรั่งเศสเป็นผู้ช่วยเหลือลาว นำความสุขความเจริญมาให้ ไม่เหมือนกับที่ไทยเคยทำกับลาวมาก่อน ถึงกับบอกว่า ถ้าไม่มีฝรั่งเศสแล้ว ลาวจะไม่สามารถอยู่รอดปลอดภัยมาได้จนถึงทุกวันนี้⁵⁶ การทำเช่นนี้ เพื่อให้คนลาวเห็นบุญคุณของฝรั่งเศส และมีความจงรักภักดีตอบแทนให้กับฝรั่งเศส เรื่องนี้ น่าจะส่งผลให้ประวัติศาสตร์ลาวในยุคต่อมา คือในช่วงต้นทศวรรษ 2480 ซึ่งมีคนลาวที่เข้าข้างฝรั่งเศสร่วมเขียนด้วย ถึงกับใช้คำยกย่องฝรั่งเศสว่า “ให้เทิดไว้เหนือหัว” ข้อความนี้ปรากฏอยู่ในหนังสือชื่อ คำโคลงเรื่องถิ่นฐานบ้านเกิดของลาว ฉบับได้รับรางวัลในการประกวดกวีนิพนธ์ โดยท้าวหนูทัก ประพันธ์ไว้ในปี พ.ศ. 2484⁵⁷

แม้ว่าฝรั่งเศสจะผ่อนปรนความเข้มงวด โดยอนุญาตให้คนลาวรับฟังสถานีวิทยุไทยได้ในช่วง พ.ศ. 2483 แต่ก็ต้องไปฟังที่สโมสรลาวเพียงที่เดียวเท่านั้น ถึงแม้จะมีคนลาวมาฟังวิทยุไทยเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่มีใครกล้าที่จะพูดถึงเรื่องของสงครามหรือเรื่องการเมือง เนื่องจากหากพูดถึงจะต้องถูกฝรั่งเศสลงโทษ เท่ากับว่าฝรั่งเศสปล่อยให้คนลาวรับรู้เรื่องราวภายนอก เพื่อไม่ให้เกิดแรงกดดันต่อต้านฝรั่งเศส แต่ก็ไม่ได้ปล่อยให้มีการพูดถึงหรือรวมตัวกัน เพื่อดำเนินการที่อาจเป็นอันตรายต่อรัฐบาลฝรั่งเศส นอกจากการให้รับฟังวิทยุไทยในที่แห่งเดียวนี้แล้ว ฝรั่งเศสไม่ได้ให้อิสระคนลาวในการรับรู้ข้อมูลจากทางประเทศไทยอีกเลย ห้ามประชาชนไม่ให้อ่านหนังสือพิมพ์ไทยอย่างเด็ดขาด หากขัดขึ้นจะต้องถูกลงโทษอย่างหนัก แม้กระทั่งนำเอาหนังสือพิมพ์นั้น มาใช้เป็นกระดาษห่อสิ่งของเพื่อค้าขายก็เป็นสิ่งต้องห้าม และจะถูกลงโทษอย่างหนักเช่นเดียวกัน การระมัดระวังเช่นนี้ เพื่อป้องกันการที่คนลาวจะได้รับการโฆษณาของทางรัฐบาลไทย ให้ลุกขึ้นต่อต้านฝรั่งเศส และอาจก่อการจลาจลขึ้นภายในประเทศลาวได้⁵⁸

⁵⁶ Søren Ivarsson, op. cit., p.75.

⁵⁷ กจข., (3)สร.0201.9/1, คำแปลเรื่องประวัติศาสตร์ลาว และเรื่องถิ่นฐานบ้านเกิดของลาวจากหนังสือภาสาลาว ลงวันที่ 30 ตุลาคม 2485.

⁵⁸ กจข., สร.0201.33/39, ใ้รายงานเหตุการณ์อันเกี่ยวกับกำลังของต่างประเทศโดยด่วน ลงวันที่ 30 มิถุนายน 2483.

2.3 สงครามอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศสที่ส่งผลต่อดินแดนลาว

ความขัดแย้งอันนำไปสู่การเกิดสงครามโลกครั้งที่สอง เริ่มจากการที่เยอรมนีละเมิดสนธิสัญญาแวร์ซายส์ (Treaty of Versailles) ในช่วงปี พ.ศ. 2481⁵⁹ หลังจากนั้น ความขัดแย้งทวีความรุนแรงมากขึ้นในทวีปยุโรป ทำให้ฝรั่งเศสเริ่มกังวลเกี่ยวกับการปกครองดินแดนอาณานิคมของตนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้น ก่อนที่การประกาศสงครามระหว่างอังกฤษและฝรั่งเศสต่อเยอรมนีจะเกิดขึ้นเพียง 1 เดือน ฝรั่งเศสได้ติดต่อกับรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามของไทย ในเดือนสิงหาคม 2482 เพื่อทำสนธิสัญญาไม่รุกรานต่อกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส แต่ไทยปฏิเสธข้อเสนองของฝรั่งเศสที่เสนอว่าให้มีการลงนามเฉพาะการไม่รุกรานกันเท่านั้นอย่างสิ้นเชิง ฝรั่งเศสจึงเสนอสัญญาไม่รุกรานกันอีกครั้งในเดือนตุลาคม ปีเดียวกัน จากสถานการณ์ของโลกตอนนี้ ทำให้รัฐบาลไทยเห็นหนทางที่จะเปิดการเจรจาปรับปรุงเขตพรมแดนทางตะวันออกของแม่น้ำโขงใหม่ ไทยยื่นข้อเสนอให้ฝรั่งเศส 3 ข้อ คือ

1) เมื่อจะแลกเปลี่ยนสัตยาบัน ไทยขอปรับปรุงเส้นเขตแดน คือถือเอาร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์แบ่งเขตแดนระหว่างไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส

2) ไทยควรได้ปกครองพื้นที่หลวงพระบาง และปากเซที่อยู่ทางฝั่งขวาของแม่น้ำโขง เพื่อให้เส้นเขตแดนเป็นไปในระดับเดียวกัน

3) หากฝรั่งเศสไม่สามารถรักษาแคว้นลาวไว้ได้แล้ว และจะต้องตกไปอยู่ในมือของชาติอื่น ขอให้ฝรั่งเศสให้คำมั่นว่าจะให้ดินแดนนี้แก่ไทย⁶⁰

ในที่สุดฝรั่งเศสยอมรับพิจารณาข้อเสนอของไทย และจัดส่งทูตพิเศษจากปารีสมาตกลงกับรัฐบาลไทยในรายละเอียด และวางแผนการเพื่อแลกเปลี่ยนสัตยาบันสัญญาไม่รุกรานต่อกัน อันเป็นที่เข้าใจกันว่าการแลกเปลี่ยนสัตยาบันจะมีขึ้นเมื่อลงนามแล้ว จึงมีการลงนามในสัญญาไม่รุกรานต่อกันระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ในวันที่ 12 มิถุนายน 2483⁶¹ และแลกเปลี่ยนสารลับเป็นภาคผนวกของ

⁵⁹ Calton F.H. Hayes, Marshall Whithed Baldwin and Charles Woolsey Cole, **History of Europe**, (London: Macmillan Company, 1949), p.963.

⁶⁰ กจช., (2)สร.0201.92.1/6, รายงานการประชุมคณะหนังสือพิมพ์ ประจำเดือนกันยายน 2483 ณ ทำเนียบนายกรัฐมนตรี วันศุกร์ที่ 13 กันยายน 2483 หน้า 9.

⁶¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 4/2483 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 พุทธศักราชที่ 18 กรกฎาคม 2483, หน้า 104-106, ดูเพิ่มเติมได้จาก กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพียร, นโยบายต่างประเทศของรัฐบาลพิบูลสงคราม พ.ศ. 2481-2487, (กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2532), หน้า 41 และ Søren Ivarsson, op. cit., p.63.

สัญญาดังกล่าว ซึ่งมีข้อสัญญาคือกำหนดจุดแบ่งเขตแดนตามเงื่อนไขที่รัฐบาลไทยเสนอ และการเริ่มใช้สัญญาไม่รุกรานกันนี้จะมีผลต่อเมื่อมีการลงนาม และแลกเปลี่ยนสัตยาบันกันแล้วเท่านั้น⁶²

หลังจากการลงนามในสัญญากับไทยเพียงประมาณ 1 สัปดาห์ ฝรั่งเศสแพ้สงครามแก่เยอรมนี กองทัพเยอรมนีรุกเข้าปารีสได้ในวันที่ 14 มิถุนายน 2483 และในวันที่ 17 มิถุนายน จอมพลอองรี ฟิลิป เปแตง (Marshal Henri Philippe Pétain) เข้าดำรงตำแหน่งประธานาธิบดีของฝรั่งเศส จัดตั้งรัฐบาลขึ้นใหม่ที่เมืองวิซี (Vichy) ซึ่งเป็นเมืองที่อยู่ทางตอนกลางของประเทศ และทำสัญญาสงบศึกกับเยอรมนี ในวันที่ 21 มิถุนายน ที่ป่าเมืองคอมเปียน (Compiègne)⁶³ โดยรัฐบาลใหม่ที่วิซีนี ต้องอยู่ภายใต้การควบคุมของเยอรมนี เมื่อรัฐบาลวิซีตั้งขึ้นเรียบร้อยแล้ว ก็ไม่ต้องการที่จะตกลงยอมตามข้อเสนอเดิมของไทย เพราะถือว่าไม่ได้เป็นรัฐบาลชุดเดียวกับชุดที่ทำการตกลงกับไทย และรัฐบาลวิซีถือว่าการยอมไทย ทำให้รัฐบาลฝรั่งเศสเสื่อมเสียเกียรติยศ ดังนั้น ในเดือนสิงหาคม 2483 รัฐบาลวิซียังคงไม่ยอมปฏิบัติตามเงื่อนไขเดิม แต่กลับเสนอให้แลกเปลี่ยนสัตยาบันเพื่อให้สัญญาไม่รุกรานต่อกันนั้นมีผลปฏิบัติได้ และให้พิจารณาแบ่งเขตแดนเฉพาะเกาะแก่งในแม่น้ำโขง ตามหลักร่องน้ำลึกเท่านั้น ไม่รวมไปถึงดินแดนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง รัฐบาลไทยจึงต้องพยายามใช้วิธีการสร้างแรงกดดันทางการเมือง โดยการแสวงหาพันธมิตรจากประเทศอื่น ใช้วิธีการหยั่งเสียงทางการทูตเพื่อหาทางให้ประเทศอื่นช่วยเหลือไทย ให้ฝรั่งเศสยอมตามข้อเสนอของไทย แต่ก็ไม่มีประเทศใดช่วยเหลือ จนกระทั่ง ทางรัฐบาลฝรั่งเศสตอบปฏิเสธการยอมทำตามข้อเสนอของไทยอย่างสิ้นเชิง ในวันที่ 17 กันยายน 2483⁶⁴

รัฐบาลไทยยังมีความกังวลกับการขยายตัวของกองทัพญี่ปุ่นในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วย เพราะหากกองทัพญี่ปุ่นเข้ามาในอินโดจีน โดยที่รัฐบาลยังไม่ได้กำหนดเขตแดนไทยกับอินโดจีน ฝรั่งเศสใหม่อย่างเป็นทางการ ญีปุ่นคงจะไม่ยอมตกลงเรื่องการแบ่งเขตแดนกับไทย นอกจากนั้น เมื่อการหยั่งเสียงทางการทูตกับประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรไม่ประสบความสำเร็จ เพราะสหรัฐอเมริกา ยืนยันหลักการที่จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงสภาพเขตแดนตลอดช่วงสงคราม และไม่รับพิจารณากรณีของไทย รวมทั้งยกเลิกการซื้อเครื่องบินรบและเครื่องบินทิ้งระเบิด ทั้งๆ ที่ทางรัฐบาลไทยจ่ายค่าเครื่องบินเหล่านั้นไปแล้ว เพื่อให้ไทยไม่มีกำลังพอที่จะทำสงครามกับฝรั่งเศสได้ และเพื่อสหรัฐอเมริกาจะได้ไม่ต้องมีปัญหาคัดแย้งกับฝรั่งเศส ส่วนทางประเทศอังกฤษก็เห็นด้วยกับการตัดสินใจ

⁶² กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร, อ้างแล้ว, หน้า 41.

⁶³ Calton F.H. Hayes, Marshall Whithed Baldwin and Charles Woolsey Cole, op. cit., p.972, ดูเพิ่มเติมได้จาก ประชาชาติ 8, 3061 (24 มิถุนายน 2483): 1.

⁶⁴ กจข., (2)สร.0201.92.1/6, รายงานการประชุมคณะหนังสือพิมพ์ ประจำเดือนกันยายน 2483 ณ ทำเนียบนายกรัฐมนตรี วันศุกร์ที่ 13 กันยายน 2483 หน้า 7.

ของสหรัฐอเมริกา ดังนั้น รัฐบาลไทยจึงต้องหันไปหาทางเลือกอื่น โดยการโน้มเอียงไปทางด้านญี่ปุ่น ซึ่งอยู่ในฝ่ายอักษะ⁶⁵ และญี่ปุ่นเป็นเพียงประเทศเดียวที่ยอมขายอาวุธยุทโธปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเครื่องบินทิ้งระเบิดให้กับไทย⁶⁶ ในที่สุดรัฐบาลไทยจึงตกลงใจที่จะดำเนินการทางทหารกับฝรั่งเศส โดยจะรอให้เกิดแรงกดดันทางการเมืองบริเวณพรมแดนไทย-อินโดจีน และบีบให้ฝรั่งเศสเปิดการโจมตีก่อน

สงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศสเริ่มต้นขึ้น เมื่อเครื่องบินฝรั่งเศสบินเข้ามาทิ้งระเบิดบริเวณจังหวัดนครพนม ในวันที่ 28 พฤศจิกายน 2483 รัฐบาลไทยตอบโต้โดยการไปทิ้งระเบิดที่เมืองท่าแขก และสุวรรณเขตในวันเดียวกัน โดยอ้างว่าการโจมตีของไทยในครั้งนี้ ได้รับความช่วยเหลือจากชนชั้นนำลาวบางคน เช่น เจ้าราชฉันทย์ (หยุบ) ณ จำปาศักดิ์⁶⁷ รวมทั้งได้รับการต้อนรับเป็นอย่างดีจากประชาชนลาวในเมืองจำปาศักดิ์ เห็นได้จากบันทึกกิจการตำรวจสนามในกรณีไทย-อินโดจีน ของกรมตำรวจในปี พ.ศ. 2484 กล่าวถึงความรู้สึกยินดีต้อนรับกองทัพไทยของคนลาวว่า

การยึดเมืองนครจำปาศักดิ์นี้ ฝ่ายเราได้ยึดปืนเล็กยาวของฝรั่งเศส ๓๐ กระบอก กับจับนายสุขเจ้าเมืองนครจำปาศักดิ์ไว้เป็นเชลย แล้วจึงประกาศให้ราษฎรทราบว่ามีเมืองนครจำปาศักดิ์ได้รวมเข้าอยู่ในราชอาณาจักรไทยแล้ว และชักธงไตรรงค์ขึ้นในท่ามกลางการโห่ร้องอย่างเอิกเกริก เจ้าราชฉันทย์ [ณ จำปาศักดิ์] และประชาชนมีความปลาบปลื้มยินดีในการนี้เป็นอันมาก⁶⁸

จากข้อความนี้แสดงให้เห็นว่า มีการติดต่อช่วยเหลือกันมาก่อนระหว่างกองทัพไทยกับชนชั้นนำลาว โดยเฉพาะกับชนชั้นนำลาวที่เมืองจำปาศักดิ์ นอกจากนั้นยังมีการติดต่อระหว่างทางการไทยกับเจ้าเพชรราชที่เวียงจันทน์ด้วย โดยเจ้าเพชรราชแสดงออกว่า ยินดีที่จะเข้าร่วมกับไทย หากว่าไทยจะไม่ผนวกดินแดนลาวเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับไทย แนวความคิดนี้สอดคล้องกับบทบาทของเจ้าเพชรราชในช่วงหลังสงครามอินโดจีนเป็นต้นไป เนื่องจากท่านเป็นนักชาตินิยมลาวที่ต้องการให้ลาวเป็นประเทศเอกราช มากกว่าอยู่ภายใต้การปกครองของฝ่ายหนึ่งฝ่ายใด ไม่ว่าจะเป็ไทยหรือฝรั่งเศส แต่จากสถานการณ์ในช่วงต้นทศวรรษ 2480 นี้ การเลือกเข้าร่วมกับไทย น่าจะเป็น

⁶⁵ ญี่ปุ่นทำสัญญาไตรภาคีกับเยอรมนี และอิตาลี ในวันที่ 27 กันยายน 2483 ข้อมูลจาก ดิเรก ชัยนาม, ไทยกับสงครามโลกครั้งที่สอง, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพิตยา, 2510), หน้า 11.

⁶⁶ กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร, อ้างแล้ว, หน้า 46.

⁶⁷ เจ้าราชฉันทย์ (หยุบ) ณ จำปาศักดิ์ ครอบงมนครจำปาศักดิ์ ในช่วง พ.ศ. 2446-2489, ข้อมูลจาก อุทัย เทพสิทธิทา, อ้างแล้ว, หน้า 267-268.

⁶⁸ ชาลี เอี่ยมกระสินธุ์, ศีกอินโดจีน: กรณีพิพาทไทยกับอินโดจีนฝรั่งเศส, (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 175.

หนทางที่ดีที่สุดสำหรับลาว เพราะจะได้หลุดพ้นจากการเป็นอาณานิคมของฝรั่งเศสไปก่อน เจ้าเพชรราชกล่าวถึงเรื่องนี้ไว้กับเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลไทย คือพันตรีไสว แสนยากร (ยศขณะนั้น) ปลัดจังหวัดหนองคาย บุคคลที่ทางรัฐบาลไทยส่งมาติดต่อกับเจ้าเพชรราช ในช่วง พ.ศ. 2483 ก่อนเกิดสงครามอินโดจีนไม่นานว่า

ถ้าหากไทยได้ดินแดนลาวคืนไปแล้ว ขอย่าให้รัฐบาลไทยรวมเอาดินแดนลาวเข้าเป็นอาณาจักรไทยและขึ้นสำมะโนครัวเอาคนลาวเป็นคนไทย ดังที่ได้ทำมาแล้วกับคนลาวในภาคอีสาน หากแต่ให้ยกราชอาณาจักรลาวไว้ให้เป็นสหพันธรัฐกับไทย ถ้าได้ดังนี้ลาวจะมีความยินดีเป็นที่สุด⁶⁹

การสู้รบระหว่างไทยกับฝรั่งเศสดำเนินไปจนกระทั่งยุติลงในวันที่ 28 มกราคม 2484 จากการเข้ามาช่วยไกล่เกลี่ยของญี่ปุ่น และนำไปสู่การลงนามในข้อตกลงพักรบที่เมืองไซ่ง่อน (Saigon) เมื่อวันที่ 31 มกราคม ปีเดียวกัน ญี่ปุ่นสามารถเข้ามามีบทบาทในการยุติความขัดแย้งนี้ได้ ส่วนหนึ่งน่าจะมาจากการที่ญี่ปุ่นเป็นฝ่ายอักษะ ข้างเดียวกับประเทศเยอรมนีที่ควบคุมรัฐบาลวีซีของฝรั่งเศสอยู่ เยอรมนีจึงสามารถบังคับให้ฝรั่งเศสต้องยอมยุติสงครามได้ ผลจากการทำสงครามครั้งนี้ ไทยได้ปกครองดินแดนลาวฝั่งขวาของแม่น้ำโขง และดินแดนทางตอนเหนือของกัมพูชา คือ บริเวณพระตะบอง เสียมราฐ และศรีโสภณ แต่ไทยต้องจ่ายเงิน 6 ล้านเปีร์ส หรือประมาณ 4 ล้านบาทให้ฝรั่งเศส เพื่อแลกกับอสังหาริมทรัพย์และสาธารณสมบัติ ที่ฝรั่งเศสลงทุนไปแล้วในดินแดนนั้น เช่น อาคาร ถนน การประปา เป็นต้น และมีข้อตกลงว่าไทยจะไม่สามารถตั้งทหารที่ชายแดนได้ แต่ทางด้านฝรั่งเศสสามารถมีกองทหารได้ มีการลงนามในอนุสัญญาโตเกียว เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2484 ณ เมืองโตเกียว ประเทศญี่ปุ่น⁷⁰ ทางฝ่ายไทยเริ่มรับมอบดินแดนจากฝรั่งเศสในวันที่ 27 กรกฎาคม-5 สิงหาคม 2484 โดยไทยนำดินแดนนี้มาแบ่งเป็นจังหวัดล้านช้าง จังหวัดนครจำปาศักดิ์ จังหวัด

⁶⁹ มหาสิลา วีรวงศ, เจ้าเพชรราช บุรุษเหล็กแห่งราชอาณาจักรลาว, แปลโดย สมหมาย เปรมจิตต์, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2542), หน้า 59.

⁷⁰ กอบเกียรติ สุวรรณทัต-เพียร, อ้างแล้ว, หน้า 48, ดูเพิ่มเติมได้จาก เพ็ญศรี คุ้ม, การต่างประเทศกับเอกราชและอธิปไตยของไทย, (กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2542), หน้า 192; รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 1/2484 (วิสามัญ สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 จันทรที่ 9 มิถุนายน 2484) หน้า 8-12, และ ข่าวโฆษณาการ 4, 5 (พฤษภาคม 2484): 1137-1139.

พิบูลสงคราม และจังหวัดพระตะบอง ต่อมาในวันที่ 30 กันยายน 2484 ได้รับมอบเกาะต่างๆ ในลำแม่น้ำโขง 77 แห่งเป็นที่เรียบร้อยแล้ว⁷¹

การที่ญี่ปุ่นช่วยเหลือไทยใกล้เคียงข้อพิพาทนี้ เป็นเพราะญี่ปุ่นต้องการลดอิทธิพลของประเทศฝ่ายสัมพันธมิตรในประเทศไทย และญี่ปุ่นต้องการเป็นผู้นำของเอเชีย รวมทั้งเพื่อให้ไทยร่วมมือในเรื่องต่างๆ กับญี่ปุ่นในโอกาสต่อไป⁷² นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังมองว่า ประเทศไทยยังเป็นดินแดนตลาดเสรีที่ญี่ปุ่นสามารถเข้ามาจับบทบาททางเศรษฐกิจได้ ที่ผ่านมาญี่ปุ่นก็ประสบความสำเร็จในการค้ากับไทยอย่างมาก ดังเช่น ในปี พ.ศ. 2479 ญี่ปุ่นส่งสินค้ามาขายในประเทศไทยเป็นที่หนึ่งคือ 29.31% ของสินค้าต่างชาติที่เข้ามาขายในไทย เป็นต้น⁷³ การช่วยเหลือไทยในครั้งนี้ มีข้อแลกเปลี่ยนคือ ไทยต้องรับรองรัฐบาลแมนจู๋ว และยกระดับทูตญี่ปุ่นขึ้นเป็นระดับเอกอัครราชทูตด้วย แต่หลังจากสงครามอินโดจีนสิ้นสุดลง โดยที่ไทยสามารถเรียกร้องดินแดนมาได้ รัฐบาลไทยเปลี่ยนแปลงนโยบายทางการต่างประเทศอีกครั้ง คือ พยายามกลับไปวางตัวเป็นกลางเหมือนก่อนเกิดสงครามกับฝรั่งเศส และหาทางติดต่อกับชาติตะวันตกอื่นๆ เพื่อที่ไทยจะได้ไม่ต้องพึ่งพาญี่ปุ่นมากเกินไป เป็นการคานอำนาจญี่ปุ่นในอีกทางหนึ่ง⁷⁴ จอมพล ป. พิบูลสงครามแสดงออกถึงความบริสุทธิ์ใจที่จะวางตัวเป็นกลาง ด้วยการเปลี่ยนตัวรัฐมนตรีในคณะรัฐบาล ให้มีทั้งผู้สนับสนุนประเทศตะวันตก เช่น การแต่งตั้งนายคิเรก ชัยนาม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และให้มีผู้ที่ชื่นชมญี่ปุ่น เช่น แต่งตั้งพันตรีประยูร ภมรมนตรี เข้าดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงศึกษาธิการ และหลวงวิจิตรวาทการ เป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงการต่างประเทศ เป็นต้น เพื่อให้เกิดความสมดุลทางอุดมการณ์ทางการเมืองในคณะรัฐบาล⁷⁵

⁷¹ รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 13/2485 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 17 กันยายน 2485 หน้า 521, ดูเพิ่มเติมได้จาก รายงานการประชุมสภาผู้แทนราษฎร ครั้งที่ 26/2485 (สามัญ) สมัยที่ 2 ชุดที่ 3 วันพฤหัสบดีที่ 31 ธันวาคม 2485 หน้า 1117-1118.

⁷² คิเรก ชัยนาม, อ้างแล้ว, หน้า 115, ดูเพิ่มเติมได้จาก Chaiwat Khamchoo and E. Bruce Reynolds. *Thai - Japanese Relations in Historical Perspective*, (Bangkok: Institute of Asian Studies Chulalongkorn University, 1988), p.128.

⁷³ กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, อ้างแล้ว, หน้า 16.

⁷⁴ กช., (2)สร.0201.92.1/6, รายงานการประชุมคณะหนังสือพิมพ์ ประจำเดือนกันยายน 2483 ณ ทำเนียบนายกรัฐมนตรี วันศุกร์ที่ 13 กันยายน 2483 หน้า 5.

⁷⁵ กอบแก้ว สุวรรณทัต-เพ็ชร, อ้างแล้ว, หน้า 22.

2.4 ฝรั่งเศสกับการสนับสนุนชาตินิยมลาวเมื่อญี่ปุ่นเข้ามาในอินโดจีน

เมื่อฝรั่งเศสพ่ายแพ้แก่เยอรมนีในสงครามโลกครั้งที่สอง และลงนามสงบศึกกับเยอรมนีในเดือนมิถุนายน 2483 ในสัญญาสงบศึกมีข้อตกลงว่า ให้ทางเหนือของประเทศฝรั่งเศส แม่น้ำลัวร์ (Loire River) และบริเวณทางฝั่งแอตแลนติกทั้งหมดถูกปกครองโดยเยอรมนี ส่วนที่เหลือให้ฝรั่งเศสปกครองต่อไปได้โดยรัฐบาลที่ตั้งขึ้นใหม่ที่เมืองวิชี่ และฝรั่งเศสต้องจ่ายเงินชดเชยค่าปฏิกรรมสงคราม⁷⁶ ในขณะที่ฝรั่งเศสแพ้สงครามในทวีปยุโรปนี้ ทางประเทศญี่ปุ่นที่ท่าสงครามชนะจีนมาแล้วในปี พ.ศ. 2481⁷⁷ จึงถือโอกาสที่ฝรั่งเศสในอินโดจีนอ่อนแอ ขยายตัวเข้ามาในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รัฐบาลวิชี่ของฝรั่งเศสภายใต้การดูแลของเยอรมนีไม่มีทางเลือก เพราะเยอรมนีที่ควบคุมรัฐบาลฝรั่งเศสอยู่นั้น สนับสนุนการกระทำของญี่ปุ่น

ฝรั่งเศสจำเป็นต้องยอมทำความตกลงกับประเทศญี่ปุ่น ในวันที่ 30 สิงหาคม 2483 โดยฝ่ายญี่ปุ่นยอมรับว่า จะเคารพสิทธิอำนาจการปกครองของฝรั่งเศสในดินแดนอินโดจีน ให้ฝรั่งเศสปกครองอินโดจีนต่อไป และจะรับรองความปลอดภัยของข้าราชการชาวฝรั่งเศสที่จงรักภักดีกับรัฐบาลวิชี่ ส่วนฝรั่งเศสต้องยอมให้ญี่ปุ่นมีสิทธินำกองทหารเข้ามาประจำตามชายแดนจีน-อินโดจีนได้ โดยเฉพาะเมืองชายแดนต่างๆ ให้ใช้สนามบินและท่าเรือในอินโดจีนได้ตามใจชอบ อนุญาตให้ญี่ปุ่นนำพลทหารจำนวน 6,000 คนมาประจำอยู่ในเขตภาคเหนือของแม่น้ำแดง และมีสิทธิโยกย้ายกองทหารไปทั่วเขตภาคเหนือของเวียดนามได้ตามความพอใจ เพียงมีเงื่อนไขว่า ในแต่ละครั้งที่โยกย้ายขอให้มิมีจำนวนพลทหารไม่เกิน 25,000 คน แต่ยังไม่ทันที่จะมีการลงนามกันในสัญญา กองทหารญี่ปุ่นก็เคลื่อนทัพเข้ามาอยู่ในเขตเมืองลาวในอินโดจีนฝรั่งเศสแล้ว ในวันที่ 22 กันยายน 2483 จนกระทั่งวันที่ 23 กรกฎาคม 2484 ฝรั่งเศสต้องยอมลงนามในสัญญา “ร่วมป้องกันอินโดจีน” กับญี่ปุ่นอย่างเป็นทางการ มอบสิทธิให้ญี่ปุ่นตั้งฐานทัพ ใช้ท่าเรือและสนามบินในอินโดจีน⁷⁸ ส่งผลให้ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2484 เป็นต้นมา ญี่ปุ่นมีที่มั่นในอินโดจีนและเสริมกำลังทหารเข้ามาเพิ่มมากขึ้น

ทางผู้สำเร็จราชการอินโดจีนในขณะนั้นคือ นายพลเรือ ฌอง เดอกูซ์ (Admiral Jean Decoux) ไม่ต้องการให้ญี่ปุ่นเข้ามายึดครองดินแดนอินโดจีนของฝรั่งเศสนี้ จึงพยายามใช้วิธีการแก้ปัญหาต่างๆ ทั้งการเจรจา เพื่อรักษาสิทธิในการปกครองของฝรั่งเศสไว้ วางแผนที่จะควบคุมญี่ปุ่น และจำกัดกรอบความพ่ายแพ้ของฝรั่งเศสให้แคบที่สุดเท่าที่จะทำได้⁷⁹ นายพลเรือ เดอกูซ์หาแนวร่วมโดย

⁷⁶ Carlton F.H. Hayes, Marshall Whited Baldwin and Charles Woolsey Cole, op. cit., p.972.

⁷⁷ เพ็ญศรี คุ้ม, อ้างแล้ว, หน้า 193.

⁷⁸ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 133, ดูเพิ่มเติมได้จาก Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.107, และ Lt. Col. H. R. Chakrabarty, *Vietnam, Kampuchea, Laos Bound in Comradeship Volume II*, (New Delhi: Patriot Publishers, 1988), p.640.

⁷⁹ Arthur J. Dommen, *Laos Keystone of Indochina*, (New York: Praeger Publisher, 1971), p.29.

การเอาใจชนชั้นสูงของลาว เช่น การเอาใจเจ้ามหาชีวิตศรีสว่างวงศ์ โดยยกแขวงเชียงขวาง เวียงจันทน์ โขง และจำหนือ ซึ่งเคยเป็นส่วนที่ปกครองด้วยระบบอาณานิคมภายใต้การควบคุมของข้าหลวงฝรั่งเศสโดยตรง เข้ามารวมกับแขวงหลวงพระบางซึ่งฝรั่งเศสยังคงให้มีกษัตริย์ลาวปกครองอยู่ โดยอ้างว่าเพื่อเป็นการขยายขอบเขตให้กับแขวงหลวงพระบาง พร้อมกันนั้นยังอนุญาตให้หลวงพระบางตั้งรัฐบาลของตนเองขึ้น ในโอกาสนี้ เจ้าเพชรราชได้เลื่อนตำแหน่งจากเจ้าราชภาคิไนยเป็นเจ้ามหาอุปราช (เจ้ามหาอุปราชเป็นตำแหน่งสำคัญอันดับสองของประเทศ รองจากเจ้ามหาชีวิต) และได้ดำรงตำแหน่งเอกอัครมหาเสนาบดี ซึ่งเทียบเท่ากับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีของรัฐบาลหลวงพระบาง มีคนชั้นสูงของลาวในขณะปกครองอีก 4 ท่าน⁸⁰ แต่ว่าเป็นความจริงแล้ว การจัดการปกครองและการบริหารราชการต่างๆ ยังคงอยู่ในการควบคุมของฝรั่งเศสดั้งเดิม⁸¹

จากสถานการณ์ที่ญี่ปุ่นขยายตัวเข้ามา และการต้องสูญเสียดินแดนให้กับไทย ทำให้ฝรั่งเศสในลาวรู้สึกไม่มั่นคงปลอดภัย เพราะต้องพบกับภัยสองด้าน คือ ญี่ปุ่นและไทย ดังนั้น ฝรั่งเศสจึงพยายามหาแนวร่วม โดยการใช้นโยบายเอาใจคนลาวมากขึ้น เช่น การสนับสนุนให้คนลาวเข้าสู่ระบบราชการ แต่งตั้งชนชั้นเจ้านายของลาวในตำแหน่งราชการระดับสูง เป็นต้น⁸² แม้ว่าการบริหารงานจะยังคงอยู่ในมือของฝรั่งเศสก็ตาม นอกจากนี้ เพื่อให้คนลาวร่วมมือกับฝรั่งเศสต่อต้านญี่ปุ่นและไทย ฝรั่งเศสจึงดำเนินการส่งเสริมแนวคิดชาตินิยมในลาวมากขึ้น ให้ลาวมีลักษณะเฉพาะของ “ชาติลาว” ที่ชัดเจน แยกออกเด็ดขาดจากไทย และพยายามให้คนลาวเคารพและรู้บุญคุณของฝรั่งเศส ที่นำความเจริญมาสู่ลาว การส่งเสริมชาตินิยมลาวในช่วงนี้ ส่งผลให้คนลาวบางส่วนคิดว่า **ฝรั่งเศสอาจจะให้เอกราชแก่ลาวปกครองตนเองในโอกาสต่อไป**⁸³ ดังข้อความที่ผู้ว่าราชการแห่งแคว้นลาวให้สัมภาษณ์กับวิทยุไซ่ง่อน เมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2486 เอ่ยย่อนถึงนโยบายของฝรั่งเศสในช่วงปี พ.ศ. 2484 หลังจากที่ญี่ปุ่นเข้ามาในอินโดจีนฝรั่งเศส ดังมีข้อความที่น่าสนใจว่า

เมื่อปี 2484 รัฐบาลฝรั่งเศสจึงได้รวมแคว้นลาวเหนือและเวียงจันทน์อีก 2 แคว้นเข้ากับอาณาจักรหลวงพระบาง และปรับปรุงการปกครองให้มั่นคง... ผู้เป่นประมุขแห่งสหพันธ์ได้กำหนดหน้าที่ให้แก่แคว้นลาวอันเป็นดินแดนในอารักขารวม 2 ประการ คือ ประการแรกจัดตั้งบุคคลที่มีความรู้ความชำนาญขึ้นคนหนึ่ง มีสมาชิก

⁸⁰ เสนาบดี 4 ท่าน ประกอบด้วย เจ้าเซษฐา (เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย), เจ้าสุวรรณราช (เสนาบดีกระทรวงโยธาและเศรษฐกิจ) ท่านอุ่ทอง สุวรรณวงศ์ (เสนาบดีกระทรวงการคลัง), ท่านมุข ปัญญา (เสนาบดีกระทรวงธรรมการ), ข้อมูลจาก มหาสิลา วีระวงส์, อ้างแล้ว, หน้า 63

⁸¹ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 138.

⁸² Arthur J. Dommen, op. cit., p.29.

⁸³ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 138.

มากพอ และให้มีหน้าที่อบรมพลเมืองบางเหล่าที่จำเป็นต้องการได้รับการแนะนำ และส่งเสริมยิ่งกว่าพลเมืองส่วนอื่นๆ ให้มีความตื่นตัวในเรื่องชาติ ประการที่สอง ดำเนินงานทางเสถกิจ ด้วยการสร้างทางคมนาคมให้เสถียบร้อย และส่งเสริมการผลิตผลในประเทศ ทั้งนี้เพื่อให้พลเมืองมีการกินอยู่ดีขึ้น และเพื่อให้ผลิตผลที่เหลือใช้ พายในได้ส่งออกไปจำหน่ายนอกแคว้นลาวมีปริมาณมากขึ้น... งานทางฝ่ายการเมือง ได้รับกระทำแต่เดือนแรกๆ ของปี 2484 เพื่อชักจูงชาวลาวตามฝั่งแม่น้ำโขงได้ระลึกว่า ตนมีชาติกำหนดพื้นเพของตนเอง และจำเป็นต้องส่งเสริมให้เจริญมั่นคง...⁸⁴

เพื่อส่งผ่านแนวคิดชาตินิยมสู่ประชาชนลาว ฝรั่งเศสจึงสนับสนุนการทำหนังสือพิมพ์ภาษา ลาวฉบับแรกขึ้น ชื่อ หนังสือพิมพ์ ลาวใหญ่ (ลาวใหญ่) ในเดือนมกราคม 2484⁸⁵ ระยะแรกเขียนด้วย มือ แต่ต่อมาพัฒนาเป็นการพิมพ์ เนื้อหาในหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ในช่วงแรก จะเน้นบทความที่ตอบ โต้แย้งนโยบายสร้างชาตินิยมไทยโดยตรง และมีรูปภาพการ์ตูนล้อเลียนผู้นำไทย⁸⁶ เช่น มีการตูน รูปนายกรัฐมนตรียุทธศาสตร์ไทยชาควั้นข้างหนึ่ง อีกข้างหนึ่งลึกลับพิการ ร่างกายผอมโซ ทำท่าจะชกผู้นำ ฝรั่งเศส ซึ่งมีร่างกายอ้วนท้วน และมีรูปคนยื่นดูพูดว่า “นำขันคนพิการเช่นนี้แล้วยังจะมีกำลังชกต่อ ยคนอื่นอีก” เป็นต้น⁸⁷ นอกจากนั้น ยังมีข่าวซึ่งมาจากพื้นที่ต่างๆ ในประเทศลาว เช่น เรื่องการแต่งงาน การเกิด การตาย การนัดพบ งานฉลอง เป็นต้น มีข่าวสถานการณ์โลก บทกวีทั้งของสมัยเก่าและที่ แต่งขึ้นใหม่ เพลงภาษาลาว บทละครที่สอดคล้องกับการสร้างชาตินิยมในลาว⁸⁸ มีคำแนะนำเกี่ยวกับ ด้านการเกษตร และการแจ้งนโยบายการบริหารประเทศ ซึ่งในระยะต่อมา มีการให้ความรู้ประชาชน ผ่านบทสนทนาระหว่าง “นายเพชรกับนายแก้ว” ที่น่าจะสันนิษฐานได้ว่า ได้รับอิทธิพลมาจาก บทสนทนาระหว่าง “นายมั่นกับนายคง” ของไทย และมีบทความที่เป็นภาษาฝรั่งเศสอีกด้วย แต่ บทความภาษาฝรั่งเศสนี้หยุดไปในปี พ.ศ. 2486 เนื่องจากฝรั่งเศสออกหนังสือพิมพ์ภาษาฝรั่งเศส โดยเฉพาะอีกฉบับหนึ่ง ชื่อ เลอ นูโว ลาว (Le Nouveau Lao) หนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ พิมพ์ออก จำหน่ายคราวละ 6,000 ฉบับ และเลอ นูโว ลาว พิมพ์ออกจำหน่ายคราวละ 1,500 ฉบับ การออก

⁸⁴ กจช., (1)มท.3.1.2.10/45, ส่งคำแปลบทความจากหนังสือพิมพ์ออกในเวียงจันทน์, คำแปลบทความในหนังสือ พิมพ์ Le Nouveau Laos ฉบับประจำวันที่ 1 กันยายน 2486 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2486. [เน้นข้อความโดยผู้อ้าง].

⁸⁵ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.102, ดูเพิ่มเติมได้จาก Søren Ivarsson, op. cit., p.99.

⁸⁶ Søren Ivarsson, op. cit., p.108.

⁸⁷ เอกสารกระทรวงต่างประเทศ. NC.3:1//15, บันทึกเรื่องการเคลื่อนไหวทางการทหารในอินโดจีน จังหวัด นครพนม เดือนธันวาคม 2485.

⁸⁸ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.103, ดูเพิ่มเติมได้จาก Martin Stuart-Fox, op. cit., p.55, และ Søren Ivarsson, op. cit., p.99.

หนังสือพิมพ์ภาษาลาวนี้ ถือเป็นสื่อ โฆษณา นโยบายของฝรั่งเศสที่แพร่หลายได้ทั่วประเทศ เป็นเรื่องที่ไม่เคยมีมาก่อน และเป็นความพยายามกันไม่ให้คนลาวไปอ่านหนังสือพิมพ์ภาษาไทยอย่างที่เคยเป็นมา⁸⁹

บทความส่วนใหญ่ในหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ เป็นการต่อต้านนโยบายชาตินิยมของไทย ซึ่งจะลงเป็นบทความในหนังสือพิมพ์อย่างต่อเนื่อง เน้นการโจมตีว่าในสมัยก่อนประเทศสยามไม่สามารถปกป้องลาวได้ มีแต่ทำลาย ส่วนฝรั่งเศสนั้นดีกับลาวทุกอย่าง เข้ามาดูแลสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้กับลาว และยังสนับสนุนการสร้างเอกลักษณ์และสำนึกความเป็นชาติของลาวอีกด้วย นอกจากนี้ ฝรั่งเศสยังส่งเสริมการตีความประวัติศาสตร์ลาวใหม่ เช่น การบอกว่าอาณาจักรล้านช้างไม่เคยตกเป็นของประเทศไทยมาก่อนเลย เป็นต้น⁹⁰ โดยมีแนวคิดในการโฆษณาหนังสือพิมพ์อยู่ 3 เรื่องคือ 1) ความเสื่อมถอยของอาณาจักรล้านช้าง และความสับสนอลหม่านอันเกิดจากการขึ้นสู่อำนาจของอาณาจักรสยาม 2) ความสัมพันธ์ระหว่างลาวกับสยาม ที่คนสยามเข้ามาปล้นเวียงจันทน์ ความทารุณโหดร้ายของสยามที่เกณฑ์คนลาวไปใช้งานโยธา การปฏิบัติต่อเจ้าอนุวงศ์ วีรบุรุษของลาวอย่างโหดร้ายป่าเถื่อน และยังไม่สามารถปกป้องลาวจากการรุกรานของพวกเขาได้ 3) การเข้ามาในลาวของนายออกุส ปาวิ (Auguste Pavie) นักสำรวจชาวฝรั่งเศส ช่วยปลดปล่อยลาวจากการเป็นเมืองประเทศราชของสยาม และการที่ฝรั่งเศสเข้ามาปกครองลาวด้วย “ความสงบเรียบร้อย” (mission pacifique) ทำให้ลาวมีความมั่นคงปลอดภัย การโฆษณาเรื่องราวเหล่านี้ของฝรั่งเศส มีทั้งที่ลงเป็นบทความต่างๆ ในหนังสือพิมพ์ และนำไปใช้เป็นแบบเรียนในโรงเรียนด้วย⁹¹

นอกจากการกล่าวถึงไทยในแง่ที่ไม่ดี และกล่าวขยอถึงประโยชน์ที่ฝรั่งเศสทำให้ลาวแล้ว ยังมีข้อความส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างชาวเวียดนามกับลาวด้วย โดยกล่าวว่า แม้คนลาวและคนเวียดนามจะเคยมีความบาดหมางกันมาก่อน แต่เป็นเพียงเรื่องเล็กน้อย ในปัจจุบันก็มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การย่ำว่าคนลาวกับคนอันนัม (เวียดนาม) มีเชื้อสายเดียวกัน จึงควรร่วมมือร่วมใจกัน⁹² ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 ฝรั่งเศสยิ่งเน้นส่งเสริมความคิดนี้มากขึ้น คือ ให้คนลาวอันนัม (เวียดนาม) และเขมร (กัมพูชา) รู้สึกว่าตนเป็นคนกลุ่มเดียวกัน ไม่แบ่งแยกด้านเชื้อชาติหรือสัญชาติ ให้รวมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายใต้สัญชาติอินโดจีน ฝรั่งเศสยังให้คำขวัญเพื่อเสริม

⁸⁹ กจช., (1)มท.3.1.2.10/45, ส่งคำแปลบทความจากหนังสือพิมพ์ออกในเวียงจันทน์, คำแปลบทความในหนังสือพิมพ์ *Le Nouveau Laos* ฉบับประจำวันที่ 1 กันยายน 2486 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2486.

⁹⁰ Søren Ivarsson, op. cit., p.111.

⁹¹ Ibid., p.109.

⁹² Ibid., p.115, ดูเพิ่มเติมได้จาก สุพจน์ คำนครกุล, นายพลสิงกะโป้กับการอภิวัฒน์ในประวัติศาสตร์ลาวและฐานทัพอเมริกันในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สุภาพใจ, 2540), หน้า 39.

โครงการนี้ คือ “ความขยัน ครอบครัวยุคชาติ”, “เตรียมพร้อมเพื่อรับใช้ชาติแม่” (ชาติแม่หมายถึงฝรั่งเศส) และ “ลาวในสหพันธ์ฝรั่งเศส”⁹³ โดยเผยแพร่นโยบายนี้ผ่านทางหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ หนังสือพิมพ์อันนัม นูโว (Annam Nouveau) ซึ่งออกในเวียดนาม และในวารสารอินโดจีน (Indochine) ในช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 หนังสือพิมพ์ทั้งหมดนี้ ถือว่าเป็นกระบอกเสียงสำคัญของรัฐบาลฝรั่งเศสในอินโดจีน นอกจากนั้น ฝรั่งเศสยังสร้างแผนที่ใหม่ขึ้น โดยไม่แบ่งเขตแดนระหว่างลาว เวียดนาม และกัมพูชาอีกต่อไป⁹⁴

หนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ได้มีส่วนกระตุ้นให้งานเขียนของลาวก้าวหน้ามากขึ้น มีการพัฒนาทางด้านอักษรศาสตร์ การเขียนบทกวี เริ่มจัดประกวดบทกวีครั้งแรกในลาวช่วงต้น ปี พ.ศ. 2484 ในหัวข้อ “บ้านเกิดของเรา” และตามมาด้วยการประกวดการเขียนตำนาน การ์ตูน และการแปลหนังสือจากภาษาฝรั่งเศสมาเป็นภาษาลาว⁹⁵ นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ยังทำให้ประชาชนใกล้ชิดกับเจ้ามหาชีวิต หรือราชวงศ์กษัตริย์ลาวมากขึ้น เพราะมีการเขียนบทความส่งเสริมให้เจ้ามหาชีวิต (เจ้าศรีสว่างวงศ์) ที่เคยเป็นแค่สัญลักษณ์มีบทบาทมากขึ้น เช่น รายงานการเสด็จเยี่ยมประชาชนในชนบทของเจ้ามหาชีวิตเป็นครั้งแรก หรือการเสด็จไปเยือนเมืองพนมเปญในกัมพูชา เป็นต้น เป็นการส่งเสริมความสำคัญของเจ้ามหาชีวิตในฐานะกษัตริย์ลาว แต่เมื่อถึง ปี พ.ศ. 2486 บทความที่เน้นเชิดชูส่งเสริมกษัตริย์ลาวหายไปจากหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ อาจเนื่องมาจากการที่เจ้ามหาชีวิตลาวไม่ได้สนับสนุนหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่เท่าใดนัก⁹⁶ นอกจากนี้ หนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ยังมีส่วนส่งเสริมด้านเพลงของลาวด้วย เกิดเพลงลาวสมัยใหม่เช่น เพลงชาติ เพลงปลุกใจที่มีเนื้อหาส่งเสริมชาตินิยมลาว และเชิดชูฝรั่งเศส ดังเนื้อเพลงปลุกใจของลาวต่อไปนี้ เป็นตัวอย่างที่ชัดเจนของเพลงลาวสมัยใหม่ ที่ฝรั่งเศสสนับสนุนให้คนลาวร้อง เป็นเพลงที่ส่งเสริมความรู้สึกชาตินิยมลาว เชิดชูกษัตริย์ศาสนา ให้ภาคภูมิใจในความยิ่งใหญ่ของชาติลาวตั้งแต่อดีต และเชิดชูฝรั่งเศสที่ให้ความช่วยเหลือลาว โดยใช้ทำนองเพลงโอลด์ แลง ไซน์ (Auld lang syne) มีเนื้อเพลงว่า

ชาติลาวตั้งแต่เดิมดา ขึ้นสื่อลือชาอยู่ในอาชี ชาวลาวผูกพันไมตรี อักห่อโฮมกัน
 ลักชาติลักประเทศลาว ลักเจ้าปกเกสเกสา ร่วมลักร่วมศาสนา แต่โบราณมาลักสาติน
 แคน บ่อให้ ชาติไคมาลวนลาวิ ลบกวนยาตแย่งชิงเอา ไผ่จีนเข้ามาหลู่่นวาย สู้จนโต
 ตายด้านทางศัตรู ส่อยสคชูพื้นฟูกู้เอา เลือดเนื้อเชื้อเผ่าบ้านเทาทุกกัน

⁹³ สุพจน์ ค่านตระกูล, นายพลสิงกะโป..., หน้า 39.

⁹⁴ เรื่องเดียวกัน.

⁹⁵ Søren Ivarsson, op. cit., p. 99.

⁹⁶ Ibid., pp. 102-105.

ฝรั่งผู้บันเทาทุกปุกเลา ให้ลูกหาทางให้เดิน พวกเขาต้องฮีบดำเนิน ให้แถวแก้วเดิน ด้วยกันทันใด ลูกๆ พวกเขาฮีบลูก พันทุกเพราะเขาพีนฟู ฝรั่งผู้เ็นเปนครู ยินดีเลี้ยงดู สดชูเอาเขา เดินๆ พวกเขาฮีบเดิน หากความเจริญก้าวหน้าทันเขา ฮีบตั้งเตาโฮมแสง หย่าซ่า พ้อมใจกันมาทำทำห้าวหัน เปนด้วยกันต้องตายด้วยกัน เผียแผ่แบ่งปันแก่กัน ไปมา⁹⁷

หนังสือพิมพ์ลาวใหญ่ ยุติการพิมพ์ลงเมื่อญี่ปุ่นเข้ายึดครองและขับไล่ฝรั่งเศสออกจากลาว ในเดือนมีนาคม 2488⁹⁸ แต่การออกหนังสือพิมพ์ลาวใหญ่นี้ เป็นผลให้เกิดการเชื่อมโยงประเทศลาวทั้งประเทศเข้าด้วยกัน เพราะประชาชนลาวที่ได้อ่านสามารถรับรู้เรื่องราวของคนในพื้นที่อื่นๆ ของลาวด้วย ทำให้ประชาชนรู้สึกถึงซึ่งถึงความเป็นชาติเดียวกันมากยิ่งขึ้น ทำให้ “ชาติลาว” มีตัวตนเป็นรูปธรรมในสายตาของประชาชนธรรมดา ซึ่งในเวลาไล่เลี่ยกับการออกหนังสือพิมพ์นี้ ประเทศลาวยังมีการสร้างสัญลักษณ์ของลาวขึ้นด้วย เช่น การสร้างธงชาติและเพลงชาติลาว โดยจะเปิดเพลงชาติในหน่วยงานทั่วไปและในโรงเรียน⁹⁹ ฝรั่งเศสยังส่งเสริมด้านการละครของลาวด้วย เช่น จัดคณะละคร ปรับปรุงโรงละคร เพื่อเปิดการแสดงให้ประชาชนได้ดู ส่งเสริมด้านดนตรี โดยจัดการสอนร้องเพลงและสอนตัวโน้ตเพลงสากล ให้แต่ละแขวงจัดคณะดนตรีประจำแขวงขึ้น เปิดสอนการฟ้อนรำลาวที่เวียงจันทน์ จัดพิมพ์หนังสือต่างๆ ของลาว เช่น หนังสือกาพย์กลอน บทละครและหนังสืออ่านเล่นเป็นภาษาลาวและภาษาฝรั่งเศส เป็นต้น¹⁰⁰

นอกจากนี้ รัฐบาลฝรั่งเศสยังได้ปรับปรุงระบบการศึกษา เปิดโรงเรียนในหมู่บ้านและวัดต่างๆ ให้เพิ่มมากขึ้น ทำให้เกิดโรงเรียนในลาวในช่วง พ.ศ. 2484-2486 จาก 85 แห่ง เป็น 158 แห่ง และจำนวนนักเรียนจาก 6,700 คน เพิ่มขึ้นเป็น 10,500 คน ฝรั่งเศสพัฒนาบุคลากรของโรงเรียนให้มีความรู้และประสิทธิภาพมากขึ้น เช่น ผู้ที่จะเป็นครูได้จะต้องเรียนสำเร็จชั้นมัธยมบริบูรณ์ เป็นต้น ปรับปรุงโรงเรียนข้าราชการฝ่ายปกครองในเวียงจันทน์ และโรงเรียนด้านอาชีวศึกษา นอกจากนั้น

⁹⁷ กจช., (1)มท.3.1.2.10/20, เพลงลาว ลงวันที่ 21 ตุลาคม 2485.

⁹⁸ Szren Ivarsson, op. cit., p.99.

⁹⁹ Geoffrey C. Gunn, op. cit., p.103.

¹⁰⁰ กจช., (1)มท.3.1.2.10/45, ส่งคำแปลบทความจากหนังสือพิมพ์ออกในเวียงจันทน์, คำแปลบทความในหนังสือพิมพ์ ลาวใหญ่ ฉบับที่ 64 ประจำวันที่ 1 ตุลาคม 2486 และคำแปลบทความในหนังสือพิมพ์ Le Nouveau Laos ฉบับประจำวันวันที่ 1 กันยายน 2486 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2486.

ฝรั่งเศสยังปรับปรุงการสาธารณสุข เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชาชนชาวลาว โดยการจัดหาอุปกรณ์ทางการแพทย์ที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในลาวเพิ่มขึ้น¹⁰¹

การดำเนินการสร้างชาตินิยมลาว ให้คนลาวจงรักภักดีต่อฝรั่งเศสและต่อต้านไทย ยังปรากฏในช่วงหลังสงครามอินโดจีนระหว่างไทยกับฝรั่งเศส ที่ฝรั่งเศสต้องยอมยกดินแดนลาวบางส่วนให้ไทยไปแล้ว แต่ฝรั่งเศสยังดำเนินการส่งเสริมให้ประชาชนลาวมั่นใจในฝรั่งเศส เห็นได้จากการเผยแพร่ความคิดชาตินิยมนี้โดยเจ้าหน้าที่ชาวฝรั่งเศส ในโอกาสที่มีการประชุมหมู่บ้านและตำบลต่างๆ ในลาว เช่น การจัดประชุมของเจ้าหน้าที่ฝรั่งเศสที่ตาแสง (ตำบล) วัดสบโน เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2485 ฝรั่งเศสโฆษณาว่าให้คนลาวเชื่อมั่นในกำลังและการปกครองของฝรั่งเศส และกล่าวว่า “เวลานี้แต่ก่อนคนไทยมาปกครอง แม่ป่าน้ำสาวของเธอเป็นอย่างใด เวลานี้รัฐบาลฝรั่งเศสมาปกครองขึ้นและสั่งสา (ส่งเสริม) เป็นส่งผ่าเผย มีความสุขสำราญใหญ่แล้ว... แม่ป่าน้ำสาวหย่าถือความเชื่อของไทย มันจะไปไหนทางฉิบหาย ขอให้เชื่อรัฐบาลฝรั่งเศสเถิด เธอจะมีความสุข”¹⁰²

นอกจากการสนับสนุนทางด้านวัฒนธรรมแล้ว ฝรั่งเศสยังสนับสนุนให้คนลาวเข้ามารับตำแหน่งในระบบราชการมากขึ้น เพราะปัญหาสำคัญเรื่องหนึ่งที่ทำให้คนลาวไม่พอใจฝรั่งเศส คือ การเอาคนเวียดนามเข้ามารับราชการแทนคนลาว ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกัน ดังนั้น ฝรั่งเศสจึงแก้ไขปัญหานี้ เพื่อให้คนลาวพอใจและหันมาร่วมมือกับฝรั่งเศสมากขึ้น รวมทั้งป้องกันไม่ให้คนลาวก่อการต่อต้านฝรั่งเศส คนลาวที่ให้การสนับสนุนฝรั่งเศสก็มีจำนวนไม่น้อย เช่น เจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ บุตรของเจ้าราชคนัย ณ จำปาศักดิ์¹⁰³ ซึ่งเป็นชนชั้นนำที่อยู่ในตระกูลมีชื่อเสียงของลาว การที่ฝรั่งเศสได้เจ้าบุญอุ้มมาร่วมงานด้วย จึงเป็นผลดีต่อการบริหารของรัฐบาลฝรั่งเศส เพราะจะเป็นตัวอย่างให้กับคนลาวคนอื่นๆ ทำตาม โดยเฉพาะคนที่เคารพนับถือเจ้าบุญอุ้มหรือตระกูล ณ จำปาศักดิ์มาก่อน ซึ่งเจ้าบุญอุ้มได้รับการแต่งตั้งเป็นนายทหารยศพันตรีในกองทหารของฝรั่งเศส ปี พ.ศ. 2486¹⁰⁴ แม้ว่าเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์ อาจจะไม่ได้จงรักภักดีต่อฝรั่งเศสอย่างลึกซึ้ง ดูจากรายงานการสืบข่าวชายแดนของไทยในปี พ.ศ. 2489 ทางกรมไทยได้ข่าวลือมาว่า ฝรั่งเศสเสนอให้เขามี

¹⁰¹ Søren Ivarsson, op. cit., p.98, ดูเพิ่มเติมได้จาก กจช., (1)มท.3.1.2.10/45, ส่งคำแปลบทความจากหนังสือพิมพ์ออกในเวียงจันทน์, คำแปลบทความในหนังสือพิมพ์ *Le Nouveau Laos* ฉบับประจำวันวันที่ 1 กันยายน 2486 ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2486.

¹⁰² กจช., (1)มท.3.1.2.10/20, ข่าวการเคลื่อนไหวด้านอินโดจีน ลงวันที่ 17 พฤศจิกายน 2485.

¹⁰³ เจ้าราชคนัย (หุย) ณ จำปาศักดิ์ เป็นเจ้าผู้ครองนครจำปาศักดิ์ (พ.ศ. 2446-2489) แสดงออกว่าเข้าข้างฝ่ายรัฐบาลไทย ดังนั้น เมื่อไทยได้ดินแดนจำปาศักดิ์จากฝรั่งเศสในปี พ.ศ. 2484 เจ้าราชคนัยจึงได้รับความไว้วางใจจากไทยให้เป็นผู้ปกครองจำปาศักดิ์ต่อไป แต่ก็ไม่มีหลักฐานการแสดงความคิดเห็นของท่าน เกี่ยวกับการเลือกเข้าข้างฝรั่งเศสของเจ้าบุญอุ้ม บุตรชาย.

¹⁰⁴ กจช., (1)มท.3.1.2.10/96, บันทึกคำให้การของผู้ร้องทุกข์หรือกล่าวโทษหรือพะยาน ลงวันที่ 3 มิถุนายน 2486.

ตำแหน่งเทียบเท่าอุปราช ร่วมกับเจ้ามหาชีวิตปกครองตั้งแต่ปากเซลงมาถึงตอนใต้ของลาว โดยฝรั่งเศสยังคงมีอำนาจทางเศรษฐกิจและการทหารอยู่ แต่เขาปฏิเสธข้อเสนอนี้ อาจเนื่องจากเห็นว่าขาดอิสรภาพในการปกครอง นอกจากนี้ยังมีข่าวลืออีกเรื่องว่า เจ้าบุญอุ้มมีความเห็นว่าควรจะร่วมมือกับรัฐบาลลาวอิสระในการกำจัดฝรั่งเศส¹⁰⁵ แต่เมื่อศึกษาจากหลักฐานต่างๆ เกี่ยวกับเรื่องนี้แล้ว ไม่ปรากฏว่าเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์หันมาร่วมมือกับขบวนการลาวอิสระแต่อย่างใด จึงไม่สามารถพิสูจน์ว่า เขาเคยมีความคิดต่อต้านการปกครองของฝรั่งเศสจริงหรือไม่ ซึ่งในทางปฏิบัติเขายังคงแสดงออกด้วยการเป็นพันธมิตรที่ดีของฝรั่งเศสมาโดยตลอด จนกระทั่งได้เป็นนายกรัฐมนตรีของลาว เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2491 จากการสนับสนุนของฝรั่งเศส¹⁰⁶

นอกจากร่วมมือกับเจ้าบุญอุ้ม ณ จำปาศักดิ์แล้ว ฝรั่งเศสยังพยายามตั้งกลุ่มคนลาวขึ้น เพื่อให้สะดวกในการส่งผ่านนโยบายการสร้างชาตินิยมลาวให้กับประชาชนทั่วไปได้สะดวกมากขึ้น เช่น คณะหิงลาว คณะลาวหนุ่ม เป็นต้น โดยคณะหิงลาวจะเน้นการเผยแพร่ความรู้ให้กับหญิงชาวบ้านของลาวทั่วไป¹⁰⁷ ฝรั่งเศสสอดแทรกแนวความคิดชาตินิยมลาวให้กับเด็กรุ่นใหม่ เพื่อให้เชื่อมั่นในแนวคิดนี้ และนำไปเผยแพร่ความรู้แก่คนอื่นๆ ต่อไป เป็นการป้องกันการต่อต้านจากนักเรียนลาวที่ได้รับการศึกษาสมัยใหม่ ดังเช่น การต่อต้านฝรั่งเศสของคณะกู้อิสรภาพลาวและคณะของท้าวอุ้นชนะนิกร ขึ้นมาอีก เรื่องของคณะคนลาวกลุ่มนี้จะได้กล่าวถึงโดยละเอียดในบทต่อไป

ทั้งหมดที่ได้กล่าวมานี้ เป็นสิ่งที่ฝรั่งเศสดำเนินการเพื่อตอบโต้ การขยายตัวเข้ามาในอินโดจีนของญี่ปุ่น และนโยบายชาตินิยมของไทย โดยฝรั่งเศสผ่อนปรนการปกครองลาว พยายามลดแรงกดดันจากคนลาวรุ่นใหม่ที่ต้องการให้ลาวได้รับเอกราช นอกจากนี้ยังส่งเสริมวัฒนธรรมของลาวอย่างเต็มที่ ทั้งด้านศาสนา ภาษา ประเพณี ฯลฯ เพื่อสร้างชาตินิยมลาวที่จงรักภักดีต่อฝรั่งเศส ให้ลาวมีเอกลักษณ์ที่ชัดเจนแยกออกจากไทย ป้องกันไม่ให้ไทยใช้นโยบายชาตินิยม แล้วกลืนคนลาวให้กลายเป็นคนไทย รวมถึงการออกหนังสือพิมพ์เพื่อเชื่อมคนลาวเข้าด้วยกัน และใช้เป็นสื่อในการโฆษณาตอบโต้ไทยของฝรั่งเศสด้วย การดำเนินการดังกล่าวนี้ แม้ว่าอาจจะลดแรงกดดันของประชาชนลาวไปได้บ้าง แต่ก็ยังไม่สามารถลดแนวความคิดต่อต้านฝรั่งเศสของนักชาตินิยมลาวออกไปได้ ดังจะเห็นได้จากในช่วงที่ญี่ปุ่นกำลังจะแพ้สงคราม พ.ศ. 2488 ญี่ปุ่นขับไล่ฝรั่งเศสออกไปจากอินโดจีน และสนับสนุนชาตินิยมลาวมากขึ้น จนกระทั่งเมื่อสงครามโลกครั้งที่สองสิ้นสุดลง นักชาตินิยมลาวร่วมกันก่อตั้งขบวนการลาวอิสระ ซึ่งเป็นขบวนการที่มีขนาดใหญ่ มีความเข้มแข็งและมีบทบาทสำคัญในการต่อสู้เพื่อเอกราชลาวในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

¹⁰⁵ กจช., (1)มท.3.1.2.10/82, การเคลื่อนไหวยุทธศาสตร์ ลวงวันที่ 6 สิงหาคม 2489.

¹⁰⁶ ทองสา ไชยวงศ์คำดี และคณะ, อ้างแล้ว, หน้า 509.

¹⁰⁷ กจช., (1)มท.3.1.2.10/45, ส่งคำแปลบทความจากหนังสือพิมพ์ออกในเวียงจันทน์ ลงวันที่ 9 พฤศจิกายน 2486.